

Utilregnelighet - en rettspolitisk utfordring.

- En fremstilling av den gjeldende rett og spørsmålet
om revisjon.

Kandidatnummer: 686

Leveringsfrist: 25. april 2013

Antall ord: 17 930

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING .....</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av problemstillingen	1
1.2	Avhandlingens aktualitet.	1
1.3	Avgrensning.....	2
1.4	Rettskilder.....	4
<u>2</u>	<u>OM BEDØMMELSEN AV TILREGNELIGHET.....</u>	<u>4</u>
2.1	Fremveksten av rettspsykiatri og sakkyndighet i Norge.....	4
2.2	Den rettsmedisinske kommisjon.....	6
2.3	De ulike modeller ved vurderingen av tilregnelighet.	7
2.4	En skissering av utilregnelighetsbegrepet i norsk rett frem til i dag.	8
2.5	En sammenfatning av den nordiske praksis.....	11
2.5.1	Danmark.....	11
2.5.2	Sverige.....	13
2.5.3	Finland.....	14
2.5.4	Oppsummering.	16
<u>3</u>	<u>UTILREGNELIGHET SOM STRAFFRIHETSGRUNN .....</u>	<u>16</u>
3.1	Betingelser for straffbarhet.....	16
3.2	Straffeloven § 44	17
3.3	Begrunnelsen for fritak fra straff ved utilregnelighet.	17
3.3.1	Individualpreventivt.	18
3.3.3	Allmennpreventivt.....	20
<u>4</u>	<u>VILKÅRET OM PSYKOSE .....</u>	<u>21</u>
4.1	Diagnosen «psykose».	21
4.2	Det rettslige utgangspunktet for psykose.....	21
4.3	Omfanget av psykosen.....	23

4.4	De sakkyndiges forhold til tvil og bevisføring.	24
5	<u>BEVISKRAVET FOR TILREGNELIGHET.....</u>	25
5.1	Den juridiske tvil, det alminnelige beviskravet i strafferetten.....	25
5.2	Bevisbedømmelsen ved tilregnelighet.	26
5.2.1	Bevistemaet.....	26
5.2.2	Beviskravet.....	27
5.3	Utilregnelighet, et gode?.....	31
5.3.1	Resultatet av den juridiske tvil.	31
5.3.2	Hva er forskjellen på psykosebegrepet i juss og i medisin?.....	34
5.3.3	Rettighetsaspektet ved utilregnelighet.	36
6	<u>PSYKOSE PÅ HANDLINGSTIDEN. ....</u>	38
7	<u>ET KRITISK BLIKK PÅ NORSK RETTSPSYKIATRI.....</u>	39
7.1	Utfordringer innen rettspsykiatrien i dag.....	39
7.2	Det medisinske eller det psykologiske prinsipp?	41
7.3	Bør det medisinske prinsippet forkastes?	43
8	<u>SÆRREAKSJONER VED UTILREGNELIGHET.....</u>	45
8.1	Reaksjonsfastsettelsen ved utilregnelighet	45
8.2	Frifinnelse fra tvungen psykisk helsevern ved drap eller drapsforsøk.	47
8.3	Debatten rundt særreaksjonsordningen.....	49
9	<u>KILDEHENVISNINGER.....</u>	51
9.1	Bøker	51
9.2	Artikler.....	51
9.2.1	Tidsskriftartikler.....	51
9.2.2	Avisartikler.....	52
9.3	Lovgivning.....	54
9.3.1	Norske lover	54
9.3.2	Utenlandske lover.....	54

9.3.3	Traktater	54
9.4	Dommer	54
9.4.1	Publiserte dommer	54
9.4.2	Upubliserte dommer	54
9.4.3	Utenlandske dommer	54
9.5	Forarbeider.....	55
9.5.1	Norske forarbeid.....	55
9.5.2	Utenlandske forarbeid	55
9.6	Annet	56
9.7	Personlig meddelelse	56

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstillingen

Oppgaven gir en fremstilling av utilregnelighetsspørsmålet i norsk rett. Både de rettslige forutsetninger for å konstatere utilregnelighet og de rettslige følgene av et slikt utfall skal drøftes. Problemstillingen vil overordnet ta for seg den gjeldende rett og den rettspolitiske kritikk, hvor et ønske om revisjon av det nåværende regelsettet står sentralt.

1.2 Avhandlingens aktualitet.

I kjølvannet av 22. juli har igjen debatten om rettspsykiatrien blusset opp. Straffesaken mot den nå terrordømte Anders Behring Breivik har reist en prinsipiell debatt vedrørende straffelovens utilregnelighetsbegrep, samt bruken av rettspsykiatrisk sakkyndige i straffesaker. Det er viktig å påpeke at dette er ingen ny debatt. Helt siden begynnelsen av regelens utforming har det vært et omstridt tema om blant annet utilregnelighetsregelen skal være basert på et såkalt medisinsk prinsipp eller et psykologisk prinsipp. Skillet mellom disse to vil jeg komme nærmere tilbake til i min drøftelse. Omfanget av terrorhandlingene og den enorme publisiteten medførte at kravet om et riktig resultat man kunne slå seg til ro med var påkrevet. Dette var også viktig i forhold til de allmennpreventive virkninger som fikk en større oppmerksomhet enn vanlig. Den umiddelbare reaksjonen var at disse handlingene var begått av en person med psykiske problemer. De tidligste uttalelser av advokat Lippestad bekrefter dette synspunktet hvor han i et intervju med media sier at «*Hele saken indikerer at han er gal*».¹ Usikkerheten blant dommerne førte til det sjeldne utfallet at man ønsket to sakkyndigvurderinger av Breiviks mentale tilstand. Vurderingen av utilregnelighet ble med dette tydelig løftet inn på dommernes bord som til slutt falt ned på at Breivik var tilregnelig i gjerningsøyeblikket.

Spørsmålet om det medisinske prinsipp og dets fremtid er igjen satt på dagsordenen, og som en av de få rettsstater som fortsatt står fast ved dette prinsippet er det nå satt frem et krav om en grundig gjennomgang av det nåværende regelsettet. Vår nåværende justisminister Grete Faremo har satt sammen et utvalg for å se nærmere på regelverkets fremtid. Det offentlige lovutvalget består av personer med ulike yrkesbakgrunn og kompetanse, dette fordi at man ved en slik

---

¹ Bentzrød (2011).

vurdering befinner seg på flere faglige områder, blant annet medisin, jus, psykologi, psykiatri m.m. Sammensetningen er viktig for å få et så bredt perspektiv som mulig, hvor man kan være med å skape en regel som de fleste faglige instanser kan være tjent med å forholde seg til.

Rettstilstanden på området for utilregnelighet har blitt et kompromiss mellom ulike faglige drøftelser hvor man har fastlagt den medisinske psykose som det avgjørende kriterium. Den faglige tvil om at diagnosen skal være det retningsveiledende har skapt debatt i begge retninger. Det er både et spørsmål om psykose er en tilstrekkelig kategori til å ivareta en forsvarlig bedømmelse av tilregneligheten, og om kategorien er for romslig i den retning at man ikke tar hensyn til kausaliteten mellom den kriminelle handling og diagnosen. Problemstillingen vedrørende denne grensesettingen vil jeg komme nærmere tilbake til.

1.3 Avgrensning

Det rettslige utgangspunktet for drøftelsen av utilregnelighetsspørsmålet er straffeloven av 1902, nærmere bestemt § 44. Bestemmelsen om utilregnelighet befinner seg i straffelovens kapittel 3 som har betegnelsen «*betingelser for straffbarhet*»² og inngår dermed som ett av de fire tradisjonelle grunnvilkår for å kunne idømmes straff i Norge. Disse vilkårene er kumulative og kan deles inn i objektive (kravet om lovhjemmel og spørsmålet om straffrihetsgrunner) og subjektive (spørsmålet om skyld og kravet om tilregnelighet) forutsetninger for straff.

Tilregneligheten er en subjektiv forutsetning for straff hvor man ser på subjektets egne preferanser. Bestemmelsen beskriver psykose, bevisstløshet og psykisk utviklingshemning i høy grad som årsaker til frihet fra straff. Vedrørende bevisstløshet omfattes både den absolutt og relativ bevisstløshet. Den absolutte bevisstløshet tilsvare koma, mens den relative innebærer at personen kan bevege seg og handle aktivt, men kontakten med det vanlige jeg-et er borte. Eksempler på relative tilstander kan være blant annet hypnose og søvngjengeri.³

Begrepet «*psykisk utviklingshemmet i høy grad*» kom inn i lovteksten ved endringsloven 17.

---

² Straffeloven § 44

³ Ot.prp. nr. 90 - 2003-2004, side 218.

januar 1997 nr. 11 og var tidligere innbefattet i uttrykket «*sinnsyk*».⁴ Departementet uttaler i forbindelse med hvem som skal anses for «*psykisk utviklingshemmet i høygrad*» at den veiledende IQ grensen for slike tilstander bør gå ved en IQ på omkring 55.⁵ Videre uttaler man at dette er ikke en absolutt grense men at det må foretas en helhetsvurdering hvor blant annet funksjonsnivået på andre livsområder må tillegges vekt.⁶ Skepsisen til verdien av IQ-målinger må nok sies å ha økt ytterligere siden 1974, stadig større vekt legges på en totalbedømmelse av sosial tilpasning og funksjon.⁷ Beslektet med utilregnelighet er også den kriminelle lavalder på 15 år⁸, jfr. strl § 46, hvor man avgrenser mot den modenhet som er påkrevet for at man kan settes til ansvar for egne handlinger i strafferettslig forstand. Regelen må ses på bakgrunn av den frie vilje som utvikles i barndomsårene og anses for tilstrekkelig utviklet når vedkommende passerer den kriminelle lavalder. Det er fra dette tidspunktet at samfunnet kan ansvarliggjøre vedkommende for de handlingsvalg han burde og skulle avstått fra. Det å påføre folk bestemte samfunnsmessige «*onder*» ville uten et slikt aksiom fremstått som urettmessig, og det er derfor en vurdert mangel på «*fri vilje*» som kan rettferdiggjøre det faktum at man slipper fri for straffeansvaret.⁹

Som grunnlag for utilregnelighet vil oppgaven ta for seg vilkåret om psykose og i det følgende avgrense mot bevisstløshet og psykisk utviklingshemning i høy grad. En drøftelse av samtlige utilregnelighetsgrunnlag vil bli å anse for omfattende i denne sammenheng. Drøftelsen vil ta et generelt og overordnet perspektiv på den gjeldende rett ved utilregnelighet ved psykose.

Oppgaven vi videre ta for seg problemstillinger som rettspsykiatrien står ovenfor i dag. Det skal redegjøres for psykosebegrep uten å foreta en differensiering mellom de ulike psykoser, dette er heller ikke et kriterium i loven da en uspesifisert henvisning til psykose er nok til å oppfylle vilkåret. En slik fremstilling vil forøvrig gå utenfor det en master i rettsvitenskap tar sikte på, hvor en ikke skal gå inn i faglige vurderinger i psykiatri.

---

⁴ Straffeloven § 44. 2 ledd

⁵ Ot.prp. nr. 87 (1993-94) s. 29

⁶ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 30

⁷ NOU (1990:5) s. 43

⁸ Straffeloven § 46

⁹ Syse (2006) s. 149-150

1.4 Rettskilder

Utgangspunktet for drøftelsen er en anvendelse av rettskildene som beskrevet i rettskildelæren. Den juridiske metodelæren er dermed grunnlaget for resonnementer som tas for å besvare de juridiske problemstillinger. Lovteksten vil være utgangspunktet for drøftelsen hvor strl § 44 og 39 er de sentrale bestemmelser. Rettspraksis vil blant annet trekke opp retningslinjene for vurderingen av bevisbedømmelsen ved utilregnelighet. I forståelsen av bakgrunnen for reglene er forarbeidene en viktig rettskilde, dette i relasjon til de aktuelle formålsbetraktninger og vurderinger som ligger til grunn for utformingen av reglene. Arbeidstittelen krever dessuten at juridisk teori og reelle hensyn vil få en ellers fremtredende rolle da kritikken og et ønske om revisjon berører retten i et fremtidig perspektiv.

Vedrørende reaksjonsfastsettelsen er det viktig å merke seg at reglene om særreaksjoner kom inn i loven først i 2002, dette etter et omfattende revisjonsarbeid. Henvisningene til rettspraksis vil bære preg av den relativt korte tidsperioden fra ikrafttredelse og frem til i dag, men vil allikevel være retningsgivende for den praksis som blir ført på området.

2 Om bedømmelsen av tilregnelighet.

I det følgende vil jeg se nærmere på rettspsykiatrien i et overordnet perspektiv. Først ved å se på rettspsykiatrien som fagfelt og fremveksten av den sakkyndiges rolle. Før en går inn i utviklingen av utilregnelighetsbedømmelsen i Norge, vil det være naturlig å avklare begrepsbruken for de ulike modeller å vurdere utilregnelighet på. Til slutt vil jeg foreta en sammenligning med de nordiske land som har en praksis forskjellig fra den i Norge. Dette er interessant fordi man i dag står ovenfor et spørsmål om det medisinske prinsipp fortsatt skal være det gjeldende utgangspunkt i norsk rettspsykiatri.

2.1 Fremveksten av rettspsykiatri og sakkyndighet i Norge.

Selv om man ikke betegner rettspsykiatri og rettspsykologi som egne spesialiteter er ikke rettspsykiatrien noe nytt fagfelt i Norge. Politilege Dr. Winge kan sies å være en av de første som satte norsk rettspsykiatri på dagsorden. I 1896 tok han sin doktorgrad med utgivelsen «Den

*retesmidicinske Undersøgelse af den sindssyge Lovovertræder»*¹⁰ og gav rundt første verdenskrig ut «*Den Norske sindsykeret - Historisk fremstilling*» i tre bind på 946 sider. Her tok han utgangspunkter i både romerretten og Christian den Vs norske lov, og behandlet i den forbindelse både tilstander som tilsa straffrihet og de som vedrørte innleggelse på asyl. Arbeidet til dr. Winge er også hyppig referert til i forarbeidene av straffeloven 1902,¹¹ noe som tydeliggjør at Winge har hatt stor betydning for utformingen av rettspsykiatrien i Norge. Rettspsykiatriens hovedformål i dag er å kartlegge om avvikende adferd kan være ledd i en psykiatrisk lidelse, hvor den sakkyndiges oppgave blir å omformulere den medisinske diagnostikken til juridiske begreper, slik at retten kan foreta en juridisk bevisvurdering. I motsetning til andre land er rettspsykiatri ikke et eget fag i utdannelsen av leger i Norge. Rettspsykiatri er heller ingen spesialitet og det er derfor utarbeidet utdanningsprogrammer for å heve kompetansenivået.¹²

Lovgivningen på 1700 tallet inneholdt lite om hvem som kunne være sakkyndige, men det vanlige var at teologer og filosofer utførte disse oppgavene. Etter 1800 tallet ble det alminnelig å benytte seg av leger til slike sakkyndig vurderinger. Dette gjaldt ikke bare for Tyskland og Frankrike, men også her i Skandinavia.¹³ I dag er det i hovedsak psykiatere som utfører tjeneste som sakkyndige, men det kan argumenteres for at det ikke bør være hindringer som står i veien for at psykologer også bør kunne utføre denne jobben, dersom de har den riktige tilleggskompetansen.¹⁴

Det er viktig å påpeke at man som spesialist i klinisk voksenpsykologi og spesialist i psykiatri har behov for kompetanse ut over vanlig spesialistkompetanse for å kunne gjøre en god jobb innen rettspsykiatrien. Dette for å kunne utøve den ekspertise som er akademisk ønskelig. For at man skal utføre sitt arbeid i tilknytning til retten må man også beherske de juridiske bestemmelser sakkyndigoppdraget omfatter. Dertil må rettens krav til form beherskes. De kliniske-sakkyndige vurderingene som etterspørres er delvis sentralpsykiatrisk kompetanse som diagnostisering av psykose, men også spisskompetanse som vurderinger av utilregnelige lovbryteres potensielle

---

¹⁰ Schiøtz (2012) s. 853

¹¹ Ot.prp. nr. 24 (1898-1899).

¹² Lærebok i psykiatri (2012)s. 845

¹³ Winge (1901) s. 53

¹⁴ Rosenqvist (2004) s. 19

farlighet.¹⁵ Dette viser at sakkyndigheten er påkrevet i flere steg av rettsprosessen, både ved konstatering av utilregnelighet og ved bedømmelsen av reaksjonsfastsettelsen.

2.2 Den rettsmedisinske kommisjon.

Det var politilege og psykiater Pål E. Winge (1857-1920) som så en åpning i straffeprosessloven (strpl § 146) til å styrke rettspsykiatrien faglige kvalitet, status og posisjon. Arbeidet skulle involvere jurister i en rettsmedisinsk kommisjon som både skulle ha en rådgivende og kvalitetssikrende funksjon. Innehaverne av sete i kommisjonen skulle være profesjonens egne, men med representanter også fra andre spesialområder.¹⁶ Kommisjon ble opprettet i 1909 og har som overordnet formål å styrke den retts medisinske sakkyndighet.¹⁷

Kommisjonene er et statlig organ som i dag skal påse at de sakkyndige utfører sine arbeidsoppgaver i tråd med faglige standarder. Kopier av alle rettspsykiatriske erklæringer som gjøres i forbindelse med straffesaken skal tilsendes denne, jfr. strpl § 147.¹⁸ Kommisjonen går så igjennom disse erklæringene og uttalelsene. Finner man vesentlige mangler skal retten eller eventuelt påtalemyndighetene gjøres oppmerksom på dette, jfr. § 147. 3 ledd.¹⁹ Dersom man anser hovederklæringen for mangelfull, utilstrekkelig eller uheldig formulert kan både kommisjonene og påtalemyndighetene be om en tilleggserklæring.²⁰ Tilleggserklæringen bør helst avgis før man har startet hovedforhandlingen.

I etterkant av Breiviksaken fikk den rettsmedisinske kommisjonen kritikk for ikke å ha påpekt de mangler som forelå ved den første sakkyndige rapporten. Kommisjonen hadde ingen vesentlige bemerkninger å komme med til den første sakkyndighetsrapporten, dette til tross for at psykiatrisk gruppe hadde innvendinger til denne. Under vurderingen ble disse innvendinger ikke ansett å være av vesentlig karakter, noe som i ettertid kan ha vist seg å være uriktig. Lederen i psykiatrisk gruppe i den rettsmedisinske kommisjon, Karl Henrik Melle uttaler i et intervju med

---

¹⁵ Rosenqvist (2004) s. 19

¹⁶ Schiøtz (2012) s. 853

¹⁷ Rosenqvist (2004) s. 239

¹⁸ Straffeprosessloven § 147

¹⁹ Straffeprosessloven § 147

²⁰ Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon (2003) § 3a

Aftenposten den 31. august 2012 at han i ettertid tar selvkritikk i sin vurdering av det som ble gjort.²¹

2.3 De ulike modeller ved vurderingen av tilregnelighet.

Det kan være naturlig å avklare begrepsbruken før man går videre inn i utilregnelighetsdrøftelsen. Inndeling i utilregnelighetsmodeller har som oftest resultert i en tredeling hvor det medisinske, psykologiske og en blandingsmodell av disse har vært de mest anvendelige. Den danske strafferettsjuristen Knud Waaben operer i motsetning til dette med fem ulike systemer for løsningen av utilregnelighetsspørsmålet, denne inndelingen vil jeg ikke gå nærmere inn på.²² Det medisinske prinsipp går også under benevnelsen det biologiske prinsipp, mens det psykologiske prinsipp har blitt kalt både det metafysiske og filosofiske prinsipp.²³ For ordensskyld vil jeg i det følgende benytte begrepsbruken det medisinske og psykologiske prinsipp.

For å starte med den medisinske prinsipp er dette den modellen som anvendes i norsk alminnelig strafferett i dag. Prinsippet er definert slik: *Er først den medisinske psykosediagnosen på det rene, er dermed den strafferettslige utilregnelighet gitt, uten at det er nødvendig å stille spørsmål om det er noen sammenheng mellom sykdommen og den straffbare handlingen.*²⁴ Dette er forskjellig fra våre øvrige naboland her i Norden hvor man har en blandingsmodell, enten ved den psykologiske eller kausale modell. Likt for begge modeller er det at man må oppfylle vilkåret om psykisk lidelse.

Utvalget som er satt ned skal vurdere om det bør oppstilles ytterligere vilkår for straffrihet, som sammenheng mellom sykdommen og lovbruddet (kausalitetskriterier), eller manglende evne til å forstå hva en gjør og at handlingen er rettsstridig (psykologiske kriterier). For den psykologiske modellen er tilleggsvilkåret at den som foretok den straffbare handlingen måtte forstå at det han gjorde var galt eller rettsstridig. Mens ved en kausalitetsvurdering må den sakkyndig foreta en vurdering om vedkommendes handling hadde sammenheng med eller var motivert av hans

---

²¹ NTB- Aftenposten (2012)

²² Hennum (2008) s.15

²³ Høyesteren (2008) s.11

²⁴ Rosenqvist (2010) s.13

psykiske lidelse. Er dette tilfellet går man fri fra straffeansvaret.²⁵ Regelen kan sies å ha sies å bygge på M'Naughten-regelen som i dag anvendes blant annet i USA. Navnet stammer fra den skotske håndverkeren som i 1843 forsøkte å drepe den engelske statsministeren Peel. Forsvareren til M'Naughten lyktes i å sannsynliggjøre at drapsforsøket var relatert til hans vrangforestillinger om at han ble forfulgt av statsministeren og dennes allierte. Regelen slår fast at «*the insanity defence*» bare kan anvendes hvis slik årsakssammenheng er påvist, «*clearly proved*».²⁶ Hovedoppgaven til både den medisinske og den psykologiske modellen blir dermed å bestemme hva som skal til for at den til en hver tid gjeldende rett og da lovens vilkår er oppfylt, jfr. strl § 44.

2.4 En skissering av utilregnelighetsbegrepet i norsk rett frem til i dag.

I Norge har man helt siden Frostatingloven og Gulatingloven hatt bestemmelser om utilregnelighet på grunn av psykiske avvik. Frostatingsloven som inneholder noen av Norges eldste lovregler må antas å ha blitt samlet og nedskrevet på ca. 1000-1200-tallet.²⁷ Et eksempel fra loven omtaler situasjonen hvor «*ein far vert så galen at han drep son sin, eller sonen far sin*», dette skulle den gang ikke straffes som drap, men gjerningsmannen måtte eventuelt betale erstatning.²⁸ Videre er det i Magnus Lagabøters landslov fra 1274, i avsnittet om mannhelgebolken i kapittel 10 (9) beskrevet at dersom en «*gal*» mann blir tiltalt for «*mandsbane*» (drapsmann)²⁹ trenger han ikke å flykte landet så lenge han var syk.³⁰ Formuleringene tilsier at man tidlig i Norge hadde en formening om psykiske avvik og at strafferettslige sanksjoner måtte slå ulikt ut ovenfor de med slike avvik.

Fra 1700 tallet av fikk man «*psykiatriske vurderinger*» av lovforbrytere, noe som medførte bruken av sakkyndighet. I Kriminalloven av 1842 hadde man to formuleringer av utilregnelighet. I lovens kapittel 7 § 2 var det sagt at personer som var «galne eller afsindige» skulle være straffrie,³¹ mens det i lovens § 3 ble oppstilt en fakultativ straffrihetsregel for de «*døvstumme som*

---

²⁵ Grøndahl (2012) s. 1232

²⁶ Thorvik (2008) s.1864

²⁷ Store Norske Leksikon

²⁸ Rosenqvist (2004) s.55

²⁹ Definisjon i danske ordbok,

³⁰ Hennum (2008) s. 7

³¹ Kriminalloven (1842) § 2

av mangel på undervisning eller erfaring ikke har kunet gjerningens straffbarhet».³² Her foretar man derfor et skille mellom en absolutt straffrihetsregel for de gale og avsindige og en skjønnsmessig kan-regel for de døvstumme.³³ I lovforarbeidene av 1814 uttaler Christian Krohg at «For at en handling skal kunne tilregnes Nogen som strafbar, maa man have handlet med fri Villie, og havt Evne til at indse, at Handlingen var av forbrytersk Beskaffenhed».³⁴ Den nå snart 200 år gamle formuleringene forutsatte med dette at de galne og avsindige per definisjon manglet fri vilje eller evne til å innse at handlingen var forbrytersk, og at dette var begrunnelsen for den absolutte straffrihetsregelen.³⁵ I 1848 ved introduksjonen av lov om Sindsykes Behandling og Forpleining ble begrepet «sindsyk» innført som vilkår for utilregnelighet og ble dermed også straffelovens regel om straffrihet.³⁶ Herman Wedel Major som blir regnet som Norges første psykiater var hovedansvarlig for innføringen av loven³⁷ som var preget av et humanistisk syn med vekt på menneskeverdet og var på den måten oppsiktsvekkende fremsynt.

I 1880 årene foreslo en lovkommisjon å gå bort fra det medisinske prinsippet og dermed innføre det psykologiske prinsippet også her i Norge. En ny formulering ble vedtatt i straffeloven av 1902 § 44 som hadde følgende ordlyd: «En handling er ikke strafbar naar den handlende ved dens foretagelse var sinsyg, bevisstløs eller i øvrig utilregnelighet paa grund av mangelfuld udvikling af sjælsevne eller svekkelse eller sygelig forstyrrelse af disse eller formedelst tvang eller overhængende fare».³⁸ Formuleringen referer både til den sinnsyke og personer med mangelfullt utviklede sjelsevner dersom de ble ansett for utilregnelige, med andre ord dersom man ikke kunne anse vedkommende for strafferettslig ansvarlig. Spørsmål skulle retten ta stilling til, med råd fra medisinerne.

I utkastet til straffeloven av 1902, tar kommisjonen frem et eksempel hvor en psykisk lidende har en «periodisk tilbagevendende Drift til at bemægtige sig Damesko».³⁹ Kommisjonen bemerker at man i grensetilfeller kunne ha med «drifter» å gjøre som avgrenset seg til visse livsområder men ikke til andre. For den psykisk avvikende måtte dette resultere i at man måtte ansvarliggjøres for

---

³² Kriminalloven (1842) § 3

³³ Rosenqvist (2004) s.55

³⁴ Rosenqvist (2010) s. 3

³⁵ Rosenqvist (2010) s.3

³⁶ Rosenqvist (2004) s.55

³⁷ Kringlen (2008) s.33

³⁸ Straffeloven § 44

³⁹ Straffeloven § 44

sine handlinger på lik linje med andre når det kom til livsområder som ikke ble omfattet av disse driftene. Dette kan sies å være et uttrykk for kommisjonens syn på utilregnelighet generelt, ved at man ønsker en kausalitet i bedømmelsen av tilregnelighet, mellom den forvoldte handling og det psykiske avviket. Det uttales at «*Der foreligger da ikke Grund til at antage, at han udenfor den særlige Drifts Omraade mere end mangel anden handler under en uimodstaaelig indre Tvang, og at han derfor er utilgjængelig for Straffetruselen, naar der spørges om Forøvelsen af en Forbrydelse, der ikke staar i noget paaviseligt Forhold til denne Drift*». ⁴⁰ Uttalelsen må sies å gi begrunnelsen for at man valgte en slik innfallsvinkel for bedømmelsesnormen.

Kommisjonen påpeker også fordelene ved å innføre et slikt kausalitet eller årsaksprinsipp og uttaler at «*Ved at fordre en saadan Kausalnexus løber man saaledes paa den ene Side ingen Fare for at gjøre Uret, men undgaar paa den anden at give en Slags Lovsanktion til en videnskabelig Lære, som idetmindste kan betegnes som ogsaa i Fagkredse meget omstridt*». ⁴¹ Det må antas at man ønsket å gardere seg mot en omstridt vitenskap og ville gjøre dette ved å foreta en tostegs vurdering hvor man først ville konstatere en psykisk lidelse, for deretter å påvise en årsaksammenheng. ⁴² En endring i straffeloven i 1929 medførte imidlertid at man igjen så behovet for å gå tilbake til det medisinske prinsipp og straffeloven § 44 ble på nytt reformulert med følgende innhold: «*En handling er ikke straffbar når gjerningsmannen ved dens foretagelse var sinnsyk eller bevisstløs*». ⁴³

I 1974 ble det avgitt en offentlig utredning, jfr. NOU 1974:17 om strafferettslige utilregnelighetsregler og strafferettslige særreaksjoner. ⁴⁴ Her ble det foreslått at man opprettholdt en absolutt straffrihetsregel i § 44 og innførte en fakultativ bestemmelse i § 45, dette for personer som ikke udiskutabelt var sinnsyke. ⁴⁵ Straffelovrådet foreslo videre i NOU 1974: 17 at utilregnelige på grunn av psykiske avvik skulle kunne bøtelegges utkastet § 44. Det ble ikke foreslått en tilsvarende regel for dem som skulle fritas for straff etter den fakultative straffritaksregelen, utkastet § 45. Innstillingen ble ikke behandlet av Stortinget og resulterte i en ny innstilling, NOU 1990:5 hvor man støttet forslaget om en absolutt straffrihetsregel i § 44 og en

---

⁴⁰ Udkast til Alm. borgerlig Straffelov 1896. s.69.

⁴¹ Udkast til Alm. borgerlig Straffelov 1896. s. 70

⁴² Udkast til Alm. borgerlig Straffelov 1896. s. 70.

⁴³ Straffeloven (1929) § 44

⁴⁴ NOU 1974:17

⁴⁵ Rosenqvist (2004) s. 56

fakultativ bestemmelse for bruk i gråsonene. Ved utarbeidelse av lovforslaget bestemte man seg for å endre lovformuleringen og i 1996 kom man frem til den formulering man har i dag.⁴⁶

Det er verdt å merke seg at straffelovkommisjonen avga en ny delutredning i 2002⁴⁷ hvor det tidligere forslag om en absolutt straffrihetsregel og en fakultativ bestemmelse for gråsonene på nytt var foreslått.⁴⁸ Stortinget støttet ikke dette synspunktet og man har isteden fått en bestemmelse i § 56 c som regulerer forhold som fører til nedsettelse av straffen. Bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2002.⁴⁹ I forhold til ny straffelov av 2005 som enda ikke er trådt i kraft er kravet om «psykose» beholdt. Det uttales at man ønsker å videreføre innholdsmessig den gjeldende rett, men departementet foreslår å samle §§44-46 i en og samme paragraf. Utkastets § 20 bokstav b som svarer til dagens § 44 i straffeloven viderefører dermed gjeldende rett og Straffelovkommisjonens forslag. Årsaken til at man valgte en slik løsning er at den forutgående høringen ikke avdekket behovet for endringer i reglene for psykotiske lovbrøyttere og videre at det heller ikke gjennom rettspraksis er fanget opp at det skulle være nødvendige med slike endringer.⁵⁰ Tiden fra delutredningen og frem til i dag kan derimot tilsi en endret oppfatning, dette vurdert på bakgrunn av den rettspolitiske debatt og vurderinger av den nyere rettspraksis, jfr. herunder 22.juli-saken.

2.5 En sammenfatning av den nordiske praksis.

Innen rettspsykiatrien i dag er det store spørsmålet om den norske modellen ved bedømmelse av utilregnelighet er moden for revisjon. Som et av de få land som fortsatt anvender det medisinske prinsipp er det uttalt at sannsynligheten for et forestående skifte er høyst sannsynlig.⁵¹ Det vil derfor være av interesse å se hen til de øvrige nordiske land for å få et innblikk i den ulike praktiseringen av utilregnelighetsvurderingen.

2.5.1 Danmark

Utilregnelighetsregelen i den danske straffeloven § 16 er formulert slik:

«Personer, der på gerningstiden var utilregnelige på grund af sindssygdom eller tilstande, der

---

⁴⁶ Rosenqvist (2004) s. 57

⁴⁷ NOU 2002:4

⁴⁸ Rosenqvist (2004) s. 58

⁴⁹ Rosenqvist (2004) s. 59

⁵⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 218

⁵¹ Lund (2013)

*må ligestilles hermed, eller åndssvaghed i højere grad, straffes ikke...».*⁵²

En vesentlig forskjell fra den norske regelen om utilregnelighet er at det i dansk rett ikke anses som tilstrekkelig for straffrihet at gjerningsmannen var «sinnssyk» på gjerningstidspunktet. Det oppstilles i tillegg til sinnsykdom et vilkår om at vedkommende også måtte være «utilregnelig».⁵³ Hva som ligger i dette er noe uklart, men bestemmelsen åpner dermed opp for at retten i bestemte tilfeller kan etablere et straffeansvar selv om vedkommende var sinnsyk. I en dom fra Danmark U 1966.460 V ble en 45 år gammel tannlege idømt fengsel og bot for skattesvik selv om han på gjerningstidspunktet hadde en psykogen psykose. Domstolen konkluderte med at det ikke kunne påvises en tilstrekkelig forbindelse mellom hans seksuelle fantasier, som var grunnen for hans psykiske tilstand, og skatteforbrytelsen. Dommen viser at den enkelte psykose må vurderes i sammenheng med lovovertrædelsen, slik at en bestemt psykose ikke kan sies å ha innvirket på ethvert livsområde. Den danske modellen er derfor basert på det psykologiske prinsipp hvor det også er et krav om årsakssammenheng mellom selve lidelsen og den strafferettslige utilregnelighet.⁵⁴ Det vil derfor være nærliggende at man ved en eventuell endring i Norge kan se hen til regelens utforming i Danmark, dette samtidig som dansk rettspraksis kan etablere retningslinjer for bruken av den nye regelen.

Begrepet «*sindsygd*» er synonymt med «*psykose*» slik dette begrepet er definert i dansk rettspsykiatrisk terminologi.⁵⁵ Videre har en i danske lovgivningen valgt å innbefatte en fakultativ regel som gjør at tilstander som kan «*ligestilles med*» sinnsykdom kan danne grunnlaget for straffrihet. Det åpnes her opp for at domstolene skal foreta et skjønn over lidelser som ikke faller inn under sinnsykebegrepet.

Utilregnelige lovbrøtere kan i Danmark idømmes særforholdsregler etter den danske straffelovens § 68. Alle skal gis en reaksjon, enten straff som tilregnelig eller behandling- eller tilsynsdom som utilregnelig. Det er herunder viktig å presisere at utilregnelige ikke straffes, men ilegges en dom til behandling. Kritikken mot det danske systemet er at det er uheldig at mennesker får behandling i psykisk helsevern via domstolene, samtidig som deler av det

---

⁵² NOU 1990: 5, side 31

⁵³ NOU 1974: 17, side 16

⁵⁴ Høyre (2002) s. 317

⁵⁵ NOU 1990: 5, side 31

alminnelige psykiske helsevernet er bygd ned. Vi bør derfor passe oss for å havne i samme situasjon.

2.5.2 Sverige

Brottsbalken oppstiller i kap 30 § 6 vilkårene for at en tiltalte ikke skal kunne dømmes til fengsel: *«Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt»*⁵⁶

En særegenhet i nordisk sammenheng er at det i svensk lovgivning ikke finnes strafferettslig utilregnelighet eller straff-frihet for lovbrutere med psykiske lidelser. Derfor er det i stede lagt ned et forbud mot å dømme personer som har begått lovbrudd under påvirkning av *«allvarlig psykisk störning»* til fengsel. Formuleringen medfører at psykisk forstyrrede personer kan dømmes og at spørsmålet om tilregnelighet først håndteres ved straffeutmålingen.⁵⁷ En alternativ reaksjonsfastsettelse vil være å dømme vedkommende til *«rättsspsykiatrisk vård»* som lovteknisk er en reaksjon som svarer til fengselsdom eller annen strafferettslig sanksjon.⁵⁸

Før lovendring som trådte i kraft i 2008 var fengselsforbudet absolutt. Nå er dette erstattet med en presumpsjon mot fengsel for de alvorlig psykisk lidende. Formålet bak reformen var å øke fleksibiliteten i påtalebestemmelsene, og dermed skape større plass for proporsjonalitetsvurderinger.⁵⁹ Utgangspunktet er at den som ved en kriminell handling var påvirket av en alvorlig psykisk lidelse fortsatt skal dømmes til annen rettsfølge enn fengsel,⁶⁰ men i og med lovendringen ble forbudet innskrenket til å gjelde kun de som ved følge av den psykiske lidelsen *«saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt»*⁶¹. Det er derfor klart at også de psykisk lidende nå kan risikere å få fengselsstraff, men terskelen for å dømme til fengsel for denne gruppen er enda høy og til dette kreves blant annet en høy grad av skyld.⁶² Ordlyden i kap 30 § 6 *«till följd av»* indikerer også at det stilles et krav til kausalitet mellom selve sinnslidelsen og handlingen som er begått. Den

---

⁵⁶ Brottsbalken (1962)

⁵⁷ Boucht (2012) s. 530

⁵⁸ Høyer (2002) s. 320

⁵⁹ Prop 2007/08:97, s. 1

⁶⁰ Prop 2007/08:97 s.18-19

⁶¹ Brottsbalken (1962)

⁶² Prop 2007/08:97, s. 1

svenske bedømmelsen skjer dermed ut fra en blandingsmodell mellom psykologiske og kausale kriterier.

Begrepet «*allvarliga psykiska störningen*» er i de svenske forarbeidene definert slik: *Till allvarlig psykisk störning bör i förtsa hand räknas tillstånd av psykotisk karaktär. Således tillstånd med störd realitetsvärdering och med symptom av typen vanforeställningar, hallucinationer og förvirring...*⁶³ Det er med dette de psykotiske lovbrøtere man her først og fremst sikter til. Begrepet begrenser seg imidlertid ikke til denne gruppen men favner videre ved at blant annet depresjoner av ikke psykotisk art, og alvorlige personlighetsforstyrrelser hører med.⁶⁴ Et eksempel som ikke faller inn under begrepet er imidlertid psykotiskartet tilstand utløst av alkohol eller narkotikabruselse, jfr. NJA 1995 s 48 (Flink-måle).

Psykose vil være en sentral symptomgruppe både i den svenske og norske vurderingen av straffrihet, men det er ikke utenkelig at det kan foreligge ulikheter innen nordisk rettspsykiatrien når det kommer til å bedømme om man står ovenfor en psykose eller ikke. Et eksempel fra Tingretten i Oslo kan tyde på dette.⁶⁵ En 37 år gammel mann var satt under tiltale for drap og drapsforsøk. Ved flere undersøkelser i Sverige fra 1996 ble mannen funnet å ha psykoser og/eller andre psykiske lidelser. Da vedkommende ble stilt for retten i Norge, konkluderte de norske sakkyndige i motsatt retning. Det skal imidlertid sies at grunnlaget for erklæringen var svakt, noe som medførte at tvilen skulle komme tiltalte til gode. Dette var i følge retten i samsvar med norsk høyesterettspraksis og uskyldspresumsjonen i EMK.

2.5.3 Finland

Det fremgår av den finske straffeloven Rikoslaki at en tiltalt er å anse som utilregnelig når:

*Gärningsmannen är otillräknelig, om han eller hon vid tidpunkten för gärningen på grund av en mentalsjukdom, ett gravt förståndshandikapp, en allvarlig mental störning eller medvetanderubbning inte kan förstå gärningens faktiska natur eller rättsstridighet eller om hans eller hennes förmåga att kontrollera sitt handlande av någon sådan anledning är nedsatt på ett avgörande sätt (otillräknelighet)*⁶⁶

---

⁶³ Prop 1990/91: 58 s.86

⁶⁴ Høyer (2002) s. 321

⁶⁵ TOSLO-2004-43739.

⁶⁶ RL 3 luku 4 § 1.

I de finske forarbeidene til straffeloven er det uttalt at det er to kriterier som skal vurderes ved bedømmelsen av utilregnelighet. Det er for det første at det må påvises psykisk lidelse ut fra kjente medisinske fakta, som mentale sykdommer eller høyverdig utviklingshemning. For det andre skal det vurderes hvorvidt disse omstendigheter har innvirket på vedkommendes iakttagelse, motivasjon og handlemåte.⁶⁷ Det er dermed gitt at en i finsk lovgivning også skal følge den psykologiske bedømmingsmodellen, hvor man i tillegg skal etablere en kausal forbindelse mellom psykisk sykdom og handlingsmåte. Videre er det sagt at det ikke skal henvises til noen psykiatrisk diagnose, men at de termer som beskriver sinnssykdom er allmennspråklige. Fordelen er her at ulikheter blant de forskjellige psykiatriske skoler/fagforståelser ikke skal påvirke domstolene. Til tross for dette sier man at mentalsykdom i likhet med uttrykket i «*mentalvårdslagen*» er ment å gi en henvisning til psykoser.⁶⁸

Spørsmålet om utilregnelighet kan også få betydning gjennom et villfarelses synspunkt. Det avgjørende blir hvorvidt den mentale sykdommen har ført til at vedkommende ikke forstår det moralske og rettslige betydningen av sin handling.⁶⁹ Forskjellen mellom en vurdering av villfarelse og utilregnelighet skiller seg først og fremst ved at villfarelsen refererer seg til ytre omstendigheter, mens utilregneligheten har med personens indre omstendigheter å gjøre.⁷⁰ Et annet alternativ for å slippe straffeansvar er dersom den tiltalte evne til å kontrollere sine handlinger på grunn av lidelsen er redusert på en avgjørende måte. Et eksempel på dette er HD 1987:130 hvor den finske Høyesterett uttaler at tiltalte «*hade saknat förståndets fulla bruk vid dödandet eftersom han hade insett gärningens verkliga innebörd och dess rättsstridighet men hans förmåga att kontrollera sitt handlande varit till den grad nedsatt att detta hade påverkat hans tillräknelighet*».⁷¹ Den tiltalte som blir funnet strafferettslig utilregnelige straffes ikke, men Rättskyddscentralen kan tvangsinnlegge vedkommende dersom vilkårene for tvungen psykisk helsevern i den sivile psykiatriloven er oppfylt.⁷²

---

⁶⁷ RP 44/2002 rd, side 62.

⁶⁸ RP 44/2002 rd, side 62.

⁶⁹ RP 44/2002 rd, side 62.

⁷⁰ RP 44/2002 rd, side 62.

⁷¹ HD 1987:130

⁷² Høyer (2002) s. 319

2.5.4 Oppsummering.

På denne bakgrunn kan det sies at den svenske modellen har flere strafferettslige fordeler. Her vil man kunne konstatere skyld til tross for at den tiltalte har vært sinnslidende. Ofte vil det være en fordel for ofret å kunne få konstatert skyld i saker som omhandler vold og sedelighet, da dette vil være et steg på veien for å kunne overkomme det inntrufne. Samtidig vil domstolen gi et klart signal til allmennheten om hva som anses for uønsket adferd i samfunnet. I noen tilfeller vil også den tiltalte være tjent med å stå til ansvar for sine handlinger, dette blant annet for å kunne forsone seg med straffen og samfunnet. Problemstillingen vil jeg forøvrig komme nærmere tilbake til (jfr. oppgavens avsnitt 5.3.3). I forhold til den finske modellen er det en fordel at sinnssykdom er definert allmennspråklig. I Norge kan det anses som en ulempe at det juridiske begrepet psykose ofte forveksles med det medisinske. Videre kan den danske modellen som forøvrig er ganske lik den norske, vise hvordan man med enkle grep kan omforme en medisinsk modell til en kausalitetsmodell.

3 Utilregnelighet som straffrihetsgrunn

3.1 Betingelser for straffbarhet.

Spørsmålet om tilregnelighet hører til betingelser for straffbarhet. Vurderingen hører inn under skyldspørsmålet.

For det første er det påkrevet at ethvert inngrep i den private rettssubjekters rettsstilling krever hjemmel i lov, *lovskravet* eller *legalitetsprinsippet* står som et alminnelig rettsprinsipp i norsk rett. Grl § 96⁷³ kommer dertil direkte til anvendelse på strafferettens område.

Det må videre ikke foreligge noen *straffrihetsgrunner*, dette som nødrett, nødverge eller samtykke. Kjernen i dette vilkåret er at det ikke må foreligge omstendigheter som gjør at en handling som etter sin art er straffbar ikke gir grunnlag for å rette bebreidelse mot gjerningsmannen.

Videre er det et krav om *skyld*. Det sentrale er at gjerningsmannen på handlingstidspunktet forsto,

---

⁷³ Grunnloven § 96

burde ha forstått eller kunne ha forstått at handlingen var ulovlig. Det avgjørende er dermed hvorvidt gjerningsmannen kan bebreides for sine handlinger.

Det siste og mest sentrale vilkåret i denne sammenheng, er kravet om at gjerningsmannen må være *tilregnelig* på handlingstidspunktet. Man snakker gjerne om skylddevne, at vedkommende hadde evne til å forstå hva han foretok seg da han handlet. Bare da er det grunn til å bebreide gjerningsmannen for å ha handlet i strid med straffelovgivningen.⁷⁴ I den videre fremstilling vil jeg utelukkende behandle utilregnelighet og følgelig avgrense mot de øvrige straffbarhetsvilkårene.

3.2 Straffeloven § 44

Etter en lovendring i 1. januar 2002 ble begrepet «*sinnsyk*» som den gang omfattet både psykisk utviklings hemning i høy grad og psykoser erstattet med begrepet «*psykose*». Straffelovens § 44 om utilregnelighet på grunn av psykose er i dag formulert slik: «*Den som på handlingstiden var psykotisk... straffes ikke*». Ordlyden referer dermed til hvilket tidspunkt psykosen må foreligge på, hva som skal til for å komme inn under bestemmelsen og hvilke rettsfølger det vil få å bli regnet som utilregnelig. Begrepene danner med dette utgangspunktet for den videre drøftelse.

3.3 Begrunnelsen for fritak fra straff ved utilregnelighet.

I det følgende vil jeg se på noen av årsakene til at den tradisjonelle begrunnelsen for straff ikke kan komme til anvendelse ovenfor de utilregnelige.

Det er nedfelt i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) at hovedbegrunnelsen for reglene er at det er urimelig å straffe den som ikke har tilstrekkelig modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet.⁷⁵ Her faller hver begrunnelse inn under hvert enkelt begrep i lovteksten. Begrunnelsene om modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet motsvarer dermed betingelsene om tilstrekkelig alder, psykose og bevissthet. Videre fremgår det at en trussel om straff heller ikke har den samme forebyggende virkningen på utilregnelige som på andre. Begrunnelsen for å straffe slår derfor ikke like godt til overfor utilregnelige lovbyggere som ellers.

---

⁷⁴ Eskeland (2006) s.64-65

⁷⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

Andenæs gav sitt preg på lovforarbeidene av 1974, hvor han skisserte tre ulike begrunnelser for straffriheten ved utilregnelighet. *Skyldsynspunktet* tilsier at det er urettferdig og inhumant å straffe handlinger som skyldes sykdom. Dertil passer ikke den moralske misbilligelse så godt ovenfor disse handlinger. Videre i forholdet til *det allmennpreventive synspunktet* er hovedargumentet at man som psykisk syk ikke lar seg påvirke av straffetrusselen. Og til slutt at *behandlingssynspunktet* tilsier at fengsel ikke er en gunstig behandlingsform ovenfor de som lider av slik sykdom.⁷⁶ Forøvrig viser også studier fra USA at de sterkt ubehagelige forholdene i mange amerikanske fengsel kan være en bidragsyter til eller utgjøre en forverring av den psykiske tilstanden hos den innsatte.⁷⁷

Ytterligere kan begrunnelsen for slike utilregnelighetsregler også ses på bakgrunn av den forbryterske vilje. Aslak Syse referer til at de strafferettslige reaksjoner bygger på et grunnleggende aksiom eller en metafysisk tese, som tilsier at mennesket har en iboende fri vilje.⁷⁸ Man kan derfor argumentere for at forbrytelsen ikke er motivert av en egen fri vilje, men utelukkende på grunn av en psykose hvor man da ikke er bevisst sine egne handlinger. Samfunnet kan dermed ikke kreve at vedkommende med bakgrunn i handlingen skal kunne stå til ansvar for egne gjerninger. Et annet moment i denne begrunnelsen er at straffen ikke får sin tilsiktede virkning. Straffen skal føles som et onde og stammer fra en tankegang om gjengjeldelse eller retribusjon. En lidelse som påføres samfunnet skal gjengjeldes på en slik måte at man selv kan føle konsekvensene av det samfunnsskadelig. Hensikten er å skulle kunne lære av egne feil og ta med seg dette inn i fremtiden som en av de forebyggende faktorer. Læringseffekten ved håndtering av de psykisk syke kan dermed sies å være minimal eller ikke tilstedeværende ved en slik målsetting.

3.3.1 Individualpreventivt.

Med individualprevensjonen menes den virkning som straffen har på den straffede selv, lovbryteren skal bringes til å avholde seg fra nye straffbare forhold.⁷⁹ Ved en individualpreventiv

---

⁷⁶ NOU 1974: 17, s 162-164

⁷⁷ Hollin (2012) s.210

⁷⁸ Syse (2006)

⁷⁹ NOU 1983:57 s. 52

virkning tenker man derfor på de faktorer som vedrører den som selv blir straffet.⁸⁰ Spørsmålet er hvordan straffen kan få individet til å endre sin adferd i en positiv retning som ikke er av en samfunnsskadelig karakter, og dermed avstå fra å begå nye kriminelle handlinger. Når det kommer til den individualpreventive virkningen ovenfor den utilregnelige kan det argumenteres for at disse ikke får sin tilsiktede virkning. Dette er også antydnet i forarbeidene, hvor daværende direktør ved Gaustad asyl sier at det kan tenkes «*at straffen nytter meget lidet*»⁸¹ hvor man har med sinnssyke å gjøre. Utgangspunktet vil være at vedkommende ikke kan evne og forstå den kriminelle handling og samfunnets misbilligelse av denne. Den utilregnelige trenger heller ikke føle straffen som et onde, da man kanskje ikke har den fulle forståelse for sine handlinger. Det kan derfor være en svikt i forståelsen av sammenhengen mellom handlingen som er begått og den påfølgende fengselsstraffen.

Det kan argumenteres for at det er urettferdig å straffe den som på grunn av psykiske defekter ikke forstår rekkevidden av det de innlater seg på. Grunnlaget for å klandre personer for deres kriminelle handlinger er at de har en fri vilje. Ut fra et deterministisk miljø er det vanskelig å opprettholde den alminnelige bebreidelse, da den enkeltes liv, utvikling og handlinger er bestemt av arv og miljø. Begge handler ut fra sine gitte forutsetninger. Ved henvisning til forskning kan man legge vekt på at personer belastet med uheldig arv og miljø har lettere for å begå straffbare handlinger enn personer uten slik belastning.⁸² Det kan derfor sies at disse personer ikke selv velger sin fremtid, ved at de selv ikke råder over disse utfall. I straffeutmålingssammenheng kan slike forhold være med å trekke i formildende retning, jfr. Rt 1977 s 1253.

Det kan sies at ved å straffe slike personer er en ikke i nevneverdig grad med på å frembringe lovlydighet i samfunnet. Straffen kan i motsatt retning være til skade hvor sinnstilstanden kan bli forverret. Derfor er det ønskelig om anbringelse for å sikre samfunnet skjer på egnet sted i stede for fengsel.⁸³

---

⁸⁰ Andenæs (2004) s.82

⁸¹ Indst. O. VII. (1899-1900) s. 34

⁸² Bratholm (1980) s. 280-281

⁸³ Bratholm (1980) s. 281

3.3.3 Allmennpreventivt

Det er evnen til å skape lovlydighet blant allmenheten en tar sikte på å utrette med allmennprevensjon. Denne henvisningen sikter både til trusselen om å bruke straff og den faktiske bruken av den. En forutsetning for at en skal oppnå de tilsiktede virkninger er at straffebudene og straffeanvendelsen blir gjort kjent blant folk flest. Tre aspekter kan trekkes frem som relevante ved denne typen prevensjon. For det første kan virkningene inntre ved at straffen virker avskrekkende, frykten for å bli oppdaget forsterkes og fristelsen til å begå hemmes. Videre appellerer den til det moralske aspektet som skaper og skjerper moralske holdninger. Og til slutt ved å danne vanemessig lovlydighet i befolkningen.⁸⁴ De allmennpreventive hensyn får sin gjennomslagskraft gjennom domsavsigelsen og bringer derfor budskapet om konsekvensene av å begå kriminelle handlinger. Utfallet av domsavgjørelsen sier derfor noe om den adferden man ønsker i samfunnet, og videre hvordan utfallet kan virke avskrekkende ovenfor befolkningen, og på denne måten forhindre og forebygge ny kriminalitet.

Forarbeidene sier også noe om forholdet mellom allmennprevensjon og utilregnelighet.

«Vi ser paa den ene Side alle Sindssyges strafferetslige Utilregnelighed paa det ivrigste hævdet, fordi Straffen kræver moralsk Skyld, som her forudsættes ikke at være tilstede, og paa den anden Side lige saa ivrig bekjæmpet, fordi mange Sindssyge dog ogsaa kan paavirkes af Straffetruslen, og saaledes ogsaa her Straffen vil kunne tjene til Samfundets Beskyttelse»⁸⁵

Det kan med dette ikke utelukkes at straffetrusselen har virkning for enkelte av de utilregnelige, men i andre tilfeller vil det være slik at evnen til å kunne forstå strafferisikoen må anses for å være borte. Dette bekreftes i forarbeidene av daværende direktøren ved Gaustad asyl som uttaler *«at straffetrussel vistnok i enkelte tilfælde kan virke paa de sindssyge, men ikke som regel»*.⁸⁶ Som utgangspunkt kan det derfor sies at den allmennpreventive virkning ikke har virkning ovenfor den utilregnelige.

Det kan tenkes at dersom dommen mot Behring Breivik hadde fått et annet utfall en den gjorde kunne dette fremstått for allmenheten som at Breivik hadde sluppet billig unna. Imidlertid er det

---

⁸⁴ NOU 1983:57, s. 51

⁸⁵ Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov (1896) s.65

⁸⁶ Indst. O. VII (1899-1900) s. 34

ikke slik at tilregnelige personer vil bli mindre lovlydige av at utilregnelige ikke straffes.⁸⁷ Men følgene av et slikt utfall kan bli at allmenheten mister sin tillit til rettsapparatet og at resultatet strider mot den alminnelige rettsoppfatning om et rettferdig resultat. Grete Faremo sier også generelt om utilregnelighetsregelen at dagens lovbestemmelser om utilregnelighet kan virke støtende mot den alminnelige rettsfølelsen.⁸⁸ Dette er et syn som står i motsetning til den svenske modellen hvor skyldspørsmålet er et annet. Her konstateres skyld uavhengig av den psykiske tilstanden og på denne måten vil den allmennpreventive funksjonen i større grad bli ivaretatt.

4 Vilkåret om psykose

4.1 Diagnosen «psykose».

En fremstilling av utilregnelighet i norsk strafferett krever også en redegjørelse av diagnosen og begrepet «psykose». Grunnvilkåret om psykose i gjerningsøyeblikket utgjør forutsetningen for straffrihet uavhengig om man anvender den medisinske eller den psykologiske modellen. Det er viktig å merke seg at det strafferettslige begrep «psykotisk» ikke er identisk med det kliniske begrep med samme ordlyd.⁸⁹ Begrepene må holdes adskilt da de ikke er fullstendig overlapping mellom disse. Problemstillingen vil jeg komme nærmere tilbake til.

4.2 Det rettslige utgangspunktet for psykose.

Det rettslige utgangspunktet for bedømmelsen av psykose er gitt i straffelovens forarbeider:

«Det er i dag enighet blant psykiatere om at det som først og fremst kjennetegner en psykose, er at forholdet til virkeligheten i vesentlig grad er forstyrret. Evnen til å reagere adekvat på vanlige inntrykk og påvirkninger mangler. Den psykotiske mister ofte kontrollen over tanker, følelser og handlinger. De intellektuelle funksjoner kan derimot være i behold. Grensen mellom psykoser og andre sjelelige lidelser er ikke skarp»⁹⁰

Det er dermed et spørsmål om den tiltaltes evne til en realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen i vesentlig grad er forstyrret.⁹¹ Departementet har bemerket at formuleringen var

---

⁸⁷ Bratholm (1980) s. 282

⁸⁸ Senel (2012)

⁸⁹ Rosenqvist (2006) s. 5

⁹⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

⁹¹ NOU 1990:5 side 38.

overflødig i lovteksten, men at det imidlertid er klart at denne formuleringen danner grunnlaget for vurderingen av psykose.⁹² Videre er det uttalt at avgrensningen av begrepet «*psykose*» avhenger av den psykiatriske vitenskapen til enhver tid.⁹³ Begrepet er ikke ment å avvike fra det tidligere kriteriet «*sinnssyk*» og det er sentralt at begrepet har en klar kjerne for at norske psykiatere og jurister skal kunne forholde seg til det.⁹⁴

I medisinsk forstand er psykosene i hovedsak delt inn i fire symptomgrupper. Disse er omtalt i sin helhet i forarbeidene av 1990 og omfatter tenknings- og kontaktforstyrrelser, stemningslidelser, forvirringstilstander/delir og sløvhetstilstander/demens.⁹⁵ Diagnostiseringen skjer i henhold til den internasjonale sykdomsklassifiseringen (ICD). Eierrettighetene til denne modellen tilhører i dag verdens helseorganisasjon og den nyeste oppdateringen ICD-10 (Den internasjonale statistiske klassifikasjon av sykdommer og beslektede helseproblemer) ble den 1.1.1997 tatt i bruk i Norge som klassifiseringssystem for de psykiatriske lidelser og sykdommer. Klassifiseringsmodellen har som formål å bidra til å gjøre diagnostiseringen av en rekke lidelser og sammensatte sykdomsbilder lettere og dertil bidra til en mer ensartet og gjennomført bruk av diagnosene samt gi en mer pålitelig diagnostikk. Det fremgår av systemet at hver lidelse og forstyrrelse gis en beskrivelse av de kliniske trekkene som er typisk for den enkelte diagnose.⁹⁶ Det tydelige skillet mellom nevrosen og psykosen i den tidligere ICD-9 er ikke videreført ved ICD-10,⁹⁷ noe som bekrefter uttalelsene om at diagnosen psykotisk er dynamiske og kan variere over tid. For de berørte kan dette medføre at noe som tidligere ikke har vært å anse som en psykose nå kan være det eller omvendt.

Videre i forarbeidene er det påpekt at det i alminneligheten ikke må ses hen til lovbruddet ved avgjørelsen av psykosediagnosen. De rettspsykiatriske erklæringer bør således ikke konkludere med at dersom tiltale begikk de aktuelle handlinger så var også vedkommende psykotisk på handlingstiden.⁹⁸ Det er nærliggende å tolke dette slik at uansett hvor virkelighetsfjerne handlinger en har med å gjøre skal ikke det i seg selv være avgjørende for den rettspsykiatriske

---

⁹² Rosenqvist (2004) s. 60

⁹³ NOU 1974:17 s.53

⁹⁴ Rosenqvist (2004) s. 59

⁹⁵ NOU 1990: 5 s. 39 til 40.

⁹⁶ ICD-10 (1999) s.1

⁹⁷ ICD-10 (1999) s.3

⁹⁸ NOU 1990: 5 s.38

diagnose. I Breivik-saken var det i hovedsak to komponenter som fremstod som motiverende for handlingene. Det var trusselbildet som i Breivik sine øyne var Arbeiderpartiet, AUF og andre landsforrædere som la landet åpent for islamisering, og den «psykotiske komponenten» hvor Breiviks bidrag for å inspirere til motstand var å begå masse mord på moderate ungdomspolitikere. Begge komponenter var nødvendig for at Breivik skulle utføre handlingen den 22. juli 2011.⁹⁹ Med første øyekast virker disse handlinger i høy grad psykotisk motiverte, men allikevel er det en kjensgjerning at høyreekstreme meninger i stor grad er tilstedeværende i vårt samfunn. Det er ofte en lang vei mellom handling og tanke og derfor er det nødvendig å foreta en grundig vurdering av tiden frem mot handlingstidspunktet for å forstå hva tilstanden i gjerningsøyeblikket var. Det er dermed slik at handlingene i seg selv ikke er det avgjørende, men de sakkyndige uttalelser og rettens påfølgende bevisvurdering.

Det er viktig å merke seg at man stiller krav til at vedkommende var «aktivt psykotisk» i gjerningsøyeblikket. Dette innebærer at en godt behandlet psykose ikke trenger å falle inn under strl. § 44, dette dersom sykdommen holdes i sjakk ved bruk av medisiner og dermed ikke preger personens evne til å realistisk vurdere omverdenen. Imidlertid tilsier ikke dette at det bare er personer med «positive symptomer» som omfattes av bestemmelser, men også de som rammes av de «negative symptomer», for eksempel ved alvorlig kognitiv svikt. Man er her opptatt av defekter i tankeprosessen som kan medføre negative symptomer. Positive symptomer er hvor man ser et tillegg av unormal psykisk fungering, mens negative symptomer kjennetegnes av en reduksjon i normale psykiske funksjoner.¹⁰⁰

4.3 Omfanget av psykosen.

I vurderingen av tilregnelighet kreves det at psykosen er av et visst omfang. Det er ikke nok at vrangforestillingen bare omfatter et begrenset område i livet, mens vedkommende oppfattes som upåfallende ved andre omstendigheter. Et eksempel er sjalusiparanoia som ikke er å betrakte som en psykose. Men installerer man et videokamera, avvikler jobben for å overvåke ektefellen, samt har angst for forgiftning med tilhørende spiseritualer kan dette dra i retning av en psykose i

---

⁹⁹ Lindstrøm (2012) s. 177-178

¹⁰⁰ Lærebok i psykiatri (2012) s. 358-359

strafferettslig forstand.¹⁰¹ Det kan derfor være slik at man har med psykiske lidelser i begge disse eksempler, men hvor bare den sistnevnte faller inn under psykosebetegnelsen i strafferettslig forstand. På den annen side kreves ikke nødvendigvis en altomfattende mangel på evne til realitetsvurdering. Det er nok at den manglende evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen er relativt generell, det vil si at mangelen nødvendigvis må omfatte vesentlige sider av virkeligheten, for at lovbrysteren skal erklæres psykotisk. Realitetsbristen kan avgrenses til et bestemt livsområde men anta slike dimensjoner at man ved en helhetsvurdering må definere vedkommende som psykotisk.¹⁰² Det er også et krav om at symptomene må være av en viss styrke. Psykiater Randi Rosenqvist beskriver at en potensiell vrangforestilling eller en selhenføringsforestilling ikke vil oppfylle kriteriene i strl § 44. Heller ikke hvor en person har en sterk overbevisning om at han er overvåket av politiet medfører i seg selv at personen karakteriseres for psykotisk.¹⁰³ Her vil klassifiseringssystemet være utslagsgivende for hvilken styrkegrad som kreves.

4.4 De sakkyndiges forhold til tvil og bevisføring.

Det alminnelige utgangspunktet er at de sakkyndige skal anta at observanden er tilregnelig, og det er bare i det tilfellet at det foreligger klinisk sikkerhet for at psykosen var til stede at de sakkyndige konkluderer med «psykotisk» i gjerningsøyeblikket. Dette tilsier ikke at man ved en slik diagnose ikke kan komme i tvil, men at de sakkyndige må være sikre i sin sak. Det er viktig å bemerke at under tvil skal de sakkyndige redegjøre for denne og konkludere negativt.¹⁰⁴

Den rettspsykiatrisk sakkyndige skal være varsom med å berøre bevisførselen. Dersom han kommer inn på det skal dette kommenteres særskilt. Her må den sakkyndige være seg forholdet bevisst og være klar til å redegjøre for sin oppfatning. Selv for den sakkyndige kan det være vanskelig å se helt bort i fra skyldspørsmålet ved bedømmelsen av de handlinger som er begått. På visse punkter kan det også for retten sies å foreligge en uforenlighet mellom krav til objektivitet i bevisførselen og betydningen av psykiatrisk informasjon. Sakkyndige skal i utgangspunktet ikke berøre den psykologiske sammenheng mellom den kriminelle handling og

---

¹⁰¹ Rosenqvist (2004) s 61

¹⁰² NOU 1990: 5, s. 38

¹⁰³ Rosenqvist (2004) s. 60

¹⁰⁴ Rosenqvist (2004) s. 63

psykologisk motivasjon, impulser og drivkrefter, men dommeren kan i enkelte tilfeller være interessert i å utdype dette nærmere.¹⁰⁵

5 Beviskravet for tilregnelighet.

5.1 Den juridiske tvil, det alminnelige beviskravet i strafferetten.

I følge Andenæs vil det ideelle beviskravet i strafferetten være tilfredsstilt dersom enhver tenkelig tvil kan tenkes borte, men da dette sjelden er tilfellet sier man i stede at *enhver rimelige tvil* skal komme tiltalte til gode, jfr. Rt 1998 s 11.¹⁰⁶ Motsetningsvis blir det da at skyld skal bevises «*utover enhver rimelig tvil*».¹⁰⁷ Dommere taler ofte om en «*overbevisning*» eller «*sikkerhet*» når de refereres til beviskravet i sin rettsbelæring.¹⁰⁸ Bratholm mener at man i saker med strenge straffer eller sosial fordømmelse ikke må avsi dom uten at retten er 100 % sikker på at tiltalte er skyldig. Jeg mener i denne sammenheng at sannsynlighetsbedømmelse ut fra en prosentvis gradering er en unødvendig øvelse. Å skulle sette tall på en teoretisk og konkret bedømmelse vil være vanskelig. I stede må man finne forankringer i språket for å beskrive den styrke man søker å oppnå.¹⁰⁹ Beviskravet henvises gjerne til gjennom sitt latinske navn, «*in dubio pro reo*» som betyr «*i tvil for den anklagede*».

Når det kommer til begrunnelsen for det strenge beviskravet i strafferetten er det i hovedsak rettssikkerheten som skal ivaretas. Demokratiske rettsstater forutsetter at det eksisterer grenser for hva staten kan foreta seg i forhold til borgerne for å ivareta fellesinteresser og for hva borgerne kan gjøre i forhold til hverandre for å forfølge egne interesser, dette kommer blant annet til syne når tvilen skal komme tiltalte til gode.¹¹⁰ På den ene siden ønsker man et strengt beviskrav slik at man ikke risikerer å dømme uskyldige, men i motsetning kan det ikke oppstille et så høyt krav til bevis at mange skyldige blir frifunnet.

---

¹⁰⁵ Høyesteren (2008)

¹⁰⁶ Rt 1998 s 11 s.19

¹⁰⁷ Andenæs (2005) s.178

¹⁰⁸ Nygard (2010) s.625

¹⁰⁹ Bratholm (1988) s.360

¹¹⁰ Eskeland (2006) s. 57

Prinsippet fremgår også av uskyldspresumsjonen, jfr. EMK art 6 nr 2, som er formulert slik: «*Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law*». ¹¹¹ Dette er et vesentlig krav til bevisbedømmelsen som tilsier at retten ikke skal være forutinntatt med tanke på dommens utfall å bedømme de bevis som blir dem forelagt på en objektiv og nøytral måte. Vi kjenner flere saker hvor media har spilt sin rolle som forhåndsdømmende, jfr. Fritz Moen saken, noe som kan være uheldig for en rettssak. Bratholm sier at dette til en viss grad kan forplante seg i rettens bedømmelse. ¹¹² I tillegg har man i uskyldspresumsjonen tatt med lovkravet som er en av de fire straffbarhetsvilkårene i norsk rett. Bestemmelsen sier videre noe om hvem som har bevisbyrden, dette er påtalemyndigheten som allerede før sin påtale bør være sikker på at de bevis man vil føre vil være tilstrekkelig for domfellelse.

5.2 Bevisbedømmelsen ved tilregnelighet.

5.2.1 Bevistemaet

Når det gjelder bevistema er det utilregneligheten de sakkyndige skal vurdere. Høyesterett uttaler også dette eksplisitt i Rt 1979 s 143, på side 147: «*Det er den sykelige tilstand som skal bevises*». Ut fra et rettspsykiatrisk ståsted vil det være en umulig oppgave å skulle argumentere og påvise tilregnelighet, dette da man i medisinsk forstand karakteriserer friskhet som fraværet av symptomer. Den psykiatriske arbeidsmåten er dermed ikke forenelig med en slik fremgangsmåte. Årsaken er at det ikke finnes metoder for å karakterisere personer for ikke å være psykotiske (eksklusjonskriterier), det finnes kun regler for å påvise at mennesker er psykotiske (inklusionskriterier). ¹¹³ Påtalemyndighetens oppgave er i motsetningsvis til dette å påvise tilregnelighet, dette fremgår av at tilregnelighet er en forutsetning for å kunne straffe, samt av uskyldspresumsjonen i EMK art 6 nr 2. Bevistemaet varierer her med hvem som skal føre bevisene og hva som skal bevises.

---

¹¹¹ EMK art 6 (2)

¹¹² Bratholm (2004) s. 43

¹¹³ Hauge (2012)

5.2.2 Beviskravet

Andenæs sier at det er neppe tvilsomt at det i praksis stilles strengere krav til bevis når det er spørsmål om tiltalte har utført misgjerningen enn når det er spørsmål om tilregnelighet eller andre subjektive straffbarhetsbetingelser. Hvorvidt bevis er ført for skyld er av avhengig av hvor høy grad av sannsynlighet som er påkrevet for domfellelse og hvorvidt denne sannsynlighet er oppfylt i denne sak. Den første oppgaven er lovtolkning, den andre en konkret bevisbedømming. Ofte vil dette bli en helhetsvurdering hvor det avgjørende er at man har tilstrekkelig bevis for domfellelse.¹¹⁴ Ved bedømmelse av straffbarhetsvilkårene må retten vurderer både de rettslige og faktiske spørsmål. Er det tvil om den faktiske siden eller straffbarhetsvilkårene, må resultatet bli frifinnelse.¹¹⁵ Dette sies også uttrykkelig i dommen fra Rt 1979 s 143 på side 147.

Det rettslige utgangspunktet når det gjelder beviskravet ved tilregnelighet finner vi i Rt 1979 s 143, hvor en 19 år gammel gutt skjøt og drepte en god venn av seg selv. I erklæringen frem gikk det at *«De sakkyndige har ikke kunnet påvise sinnssykelige symptomer hos observanden. En psykiatrisk undersøkelse, foretatt under observandens opphold i Rikshospitalet, kunne ikke utelukke at observanden kan ha vært psykotisk tidligere»*¹¹⁶. Dette var bakgrunnen for anken over lovanvendelsen, som gikk ut på at lagmannen i rettsbelæringen ga uttrykk for at det ikke ble stilt de samme krav til bevis for at tiltalte var tilregnelig som når det gjaldt bevis for at tiltalte hadde utført handlingen. Psykosen medfører altså straffrihet etter strl. § 44. Ut fra de alminnelige prinsipper om bevis ved bedømmelse av skyldspørsmålet innebærer dette at påtalemyndigheten må bevise at tiltalte er tilregnelig på gjerningstidspunktet. I forbindelse med beviskravets styrke uttaler førstvoterende på side 147:

«Jeg er enig med lagmannen i at det ikke kan stilles samme krav til bevisets styrke som når det gjelder spørsmålet om bevis for at tiltalte har begått den handling som er angitt i tiltalebeslutningen. Men jeg er ikke uten videre enig med lagmannen i at en overvekt av sannsynlighet er tilstrekkelig. Skulle de rettspsykiatriske sakkyndige komme til forskjellig konklusjon, må tiltalte etter min mening frifinnes for straff med mindre retten – det vil si lagretten i saker som behandles ved lagmannsrett – skulle finne at det ikke kan være noen rimelig tvil om at tiltalte var tilregnelig på gjerningstiden. Men den omstendighet at muligheten av sinnssykdom på gjerningstiden er nevnt i den rettspsykiatriske erklæring, er

---

¹¹⁴ Andenæs (2005) s. 179

¹¹⁵ Andenæs (2004) s. 102

¹¹⁶ Rt 1979 s 143 s.147

ikke tilstrekkelig til at tiltalte må anses utilregnelig og derfor frifinnes for straff».¹¹⁷

Dette tilsier at beviskravet for tilregnelighet er lavere enn beviskravet for skyld, men ikke så lav som sannsynlighetsovervekt.

I Rt 2003 s 23 ble det stilt spørsmålet om det var stilt for lave krav til bevis for at domfelte var tilregnelig da den kriminelle handlingen ble begått. Det ble i tråd med prejudikatsdommen fra 1979 lagt til grunn at det ikke skulle stilles samme krav til bevisets styrke som for spørsmålet om tiltalte hadde begått handlingen. De sakkyndige uttalt i sin erklæring: «*Selv om det er rom for en viss tvil her, mener de sakkyndige at det er overveiende sannsynlig at Obs ikke var sinnssyk på tiden for de påklagede handlinger*». Bakgrunnen for dette var at det ikke fantes holdepunkter for å tilsi at tiltalte hadde vært i en psykotisk tilstand medisinske sett. Kravet om at tilstanden må ha vedvart minst et døgn før psykosen kunne konstateres var ikke oppfylt i saken. Bevisvurderingen sier derfor noe om omfanget en psykose må ha for å komme inn under bestemmelsen i strl § 44 (jfr. oppgavens avsnitt 4.3). Til tross for at de sakkyndige hadde uttrykt tvil i sin erklæring fant Lagmannsretten med tilslutning av Høyesterett at beviskravet var oppfylt. Lagmannsretten uttalte i sin bevisvurdering at det med «*tilstrekkelig grad av sikkerhet*» kunne sies at tiltalte ikke hadde vært psykotisk i gjerningsøyeblikket. Dommen viser at den rettspsykiatriske tvil naturligvis er noe annet en den juridiske. Dette i den forstand at den sakkyndige tvil ikke nødvendigvis vil medføre en tvil i rettslig forstand. De sakkyndige har en selvstendig plikt til å varsle retten om at dere konklusjon er truffet under tvil. Retten skal påfølgende ta dette i betraktning og vurdere bevisførselen og det som har kommet frem gjennom sin egen bevisvurdering.

Spørsmålet om beviskravets styrke var også et av temaene i 22. juli-saken, jfr. RG 2012 s 1153. Her hadde aktor lagt ned påstand om tvungen psykisk helsevern, mens forsvaret ikke ønsket at en slik påstand skulle tas til følge. Forsvaret anførte at beviskravet måtte senkes ned mot sannsynlighetsovervekt da tiltalte selv ønsket å bli kjent tilregnelig, og videre dersom det var aktuelt å idømme tvungen psykisk helsevern. Retten gav ikke forsvaret medhold og videreførte med dette beviskravet som formulert blant annet i Rt 2003 s 23, hvor det ikke skulle stilles samme krav til bevisets styrke som for spørsmålet om tiltalte hadde begått handlingen. Dette tilsier at kravet til bevis ligger mellom sannsynlighetsovervekt og det alminnelige beviskravet,

---

¹¹⁷ Rt 1979 s 143 s.147

også der hvor tiltalte selv ønsker å straffes. Retten fant etter sin samlede vurdering at det var «bevist ut over rimelig tvil at tiltalte ikke var psykotisk på gjerningstidspunktet».¹¹⁸ Tiltalte var dermed å straffe for sine handlinger. Retten fant med dette spørsmålet om tilregnelighet ikke tvilsomt på bakgrunn av sin vurdering av bevisene. Dette viser igjen at den sakkyndige tvil og bedømmelse er noe annet enn den rettslige dommeravgjørelse. Som tingrettsavgjørelse vil dommen som utgangspunkt ikke være å anse for tungtveiende, men da saken har vært gjenstand for enorm iakttagelse og rettspolitiskdebatt vil den av den grunn være en sentral avgjørelse vedrørende tilregnelighet. At dommen er enstemmig styrker også dens rettskildemessige betydning.

Dommen fra 1979 uttaler at retten som utgangspunkt skal falle ned på utilregnelighet hvor de sakkyndige konkluderer forskjellig vedrørende utilregnelighetsspørsmålet: «*Skulle de rettspsykiatrisk sakkyndige komme til forskjellig konklusjon, må tiltalte etter min mening frifinnes for straff med mindre retten – det vil si lagretten i saker som behandles ved lagmannsrett – skulle finne at det ikke kan være noen rimelig tvil om at tiltalte var tilregnelig på gjerningstiden.*». Både Harald Stabell og John Christian Elden bemerket allerede før den andre sakkyndigrapporten kom at «*løpet var kjørt*» for de som hadde håpet at Breivik skulle få fengselsstraff. Elden påpekte at dersom det rådet to forskjellige syn blant de sakkyndige, ville retten etter all sannsynlighet være i tvil og dermed konkludere med utilregnelighet. Den eneste muligheten for man kunne konkludere annerledes var dersom den rettsmedisinske kommisjon skulle konkludere med at Husby og Sørheim ikke kunne jobben sin og dermed underkjenne alt de hadde gjort.¹¹⁹ Utfallet ble ikke at den rettsmedisinske kommisjon underkjente Husby og Sørheim sin sakkyndighetserklæring, men at de i etterkant fikk kritikk for ikke å ha gjort det. Dommen fra 1979 klargjør at utfallet i siste instans ligger hos retten. Utgangspunktet er at retten skal konkludere med utilregnelighet, dette «*... med mindre retten ... skulle finne at det ikke kan være noen rimelig tvil om at tiltalte var tilregnelig på gjerningstiden*». Dermed utelukkes heller ikke den situasjon at retten kan komme til et annet resultat enn de sakkyndige.

Et spørsmål som må stilles er hvorfor beviskravet er lavere ved utilregnelighet. En terminologisk begrunnelse kan være at utilregnelighetsbegrepet ikke er eksakt definert, noe som kan resultere i

---

¹¹⁸ RG 2012 s 1153 s. 103

¹¹⁹ Meldalen (2011)

både rettspsykiatriske og juridiske utfordringer. 22.juli-saken er et godt eksempel på at det finnes forskjeller i den faglige tilnærmingsmåten for å bedømme utilregnelighet. En annen begrunnelse er at det kan virke mindre urettferdig å straffe en utilregnelig person som tross alt har begått en forbrytelse enn å straffe en person som overhodet ikke har begått en forbrytelse. Dette kan man forankre i hensynet til gjengjeldelse.¹²⁰

Videre må man stille spørsmål ved hva som kommer til å skje med beviskravet dersom man bestemmer seg for å innføre det psykologiske prinsippet også her i Norge. Situasjonen blir dermed at man i realiteten står ovenfor to bedømmelser, både av psykose og deretter en vurdering av årsaksforholdet. Dersom man anser at noe av begrunnelsen for et lavere beviskrav ligger i de faglige utfordringer man står ovenfor, må dette også gjelde om ikke i større grad ved det psykologiske prinsipp. Et utgangspunkt kan være å se hen til hvordan Sverige har løst dette. I NJA 2004 s. 702 har Högsta domstolen uttalte seg om beviskravet. Saken omhandler drap begått av Mijailo Mijailović, som brutalt overfalt og knivstakk den gang Sveriges utenriksminister Anna Lindh. Lindh døde morgenen etter som følge av skadene hun ble påført. Den Högsta domstolen uttaler at

*«En utgångspunkt för att besvara denna fråga är att, eftersom det rör sig om påföljdsbestämning och inte prövning av skuldfrågan, det inte gäller något sådant beviskrav som uppställs beträffande skuldfrågan. Inte heller kan det anses lämpligt eller ens möjligt att tillämpa någon princip av det slag som brukar betecknas med de latinska uttryckssätten in dubio pro reo och in dubio mitius, dvs. att det finns en presumption till förmån för den tilltalade eller för den mildare utgången».*¹²¹

Beviskravet er her et annet enn det man har i Norge hvor man anvender dubio pro reo. Videre uttaler domstolen at det er overvektsprinsippet eller vanlig sannsynlighetsovervekt som blir det avgjørende: *«Det som domstolen måste göra är att pröva utredningen och komma fram till om den anser att övervägande skäl talar för att det är fråga om en psykisk störning som är allvarlig. Det är alltså fråga om en överviktsprincip som skall tillämpas».*¹²² Det kan derfor være naturlig at man vurderer å gjøre noe med beviskravet dersom man får det psykologiske prinsippet også her i Norge. Det vil være lite rimelig om man skulle stille samme krav til bevis hvor man har med

---

¹²⁰ Nord (2012)

¹²¹ NJA (2004) s. 702

¹²² NJA (2004) s. 702

en vanskeligere bedømmelse å gjøre.

5.3 Utilregnelighet, et gode?

5.3.1 Resultatet av den juridiske tvil.

Som nevnt tidligere er utgangspunktet klart nok, tvilen skal komme tiltalte til gode. Spørsmålet er imidlertid, hva anses som et gode i denne sammenheng.

Hva som blir å anse for et «gode» i rettslig forstand fremgår av dommen fra 1979:

«Men hvis de sakkyndige er i tvil om observandens sinnstilstand, må dette etter fast praksis komme til uttrykk i den rettspsykiatriske erklæring. Og selv om konklusjonen viser at de sakkyndige ikke har ansett tiltalte som sinnssyk på gjerningstiden, må tiltalte likevel frifinnes for straff dersom retten – på grunn av premissene i den rettspsykiatriske erklæring eller av andre grunner – finner det tvilsomt om tiltalte var tilregnelig da den straffbare handling ble begått.»¹²³

Dette tilsier at når retten er i tvil om den tiltaltes tilregnelighet er det utilregnelighet man skal falle ned på. Satt på spissen kan man si at det alminnelige synspunktet om å bli ansett som utilregnelighet er et gode ovenfor det å sone sin straff i fengsel.

Et spesialtilfelle oppstod i 22.juli-saken, hvor man hadde to sakkyndigrapporter. De sakkyndiges ulike konklusjoner medførte at retten måtte gå inn i premissene i den enkelte sakkyndigerklæring og vurdere disse opp mot hver av de muntlige forklaringer hos de sakkyndige, samt den øvrige bevisførsel under hovedforhandlingen, jfr. Rt 2003 s 23, avsnitt 18. Det er gitt i terrorsaken av 22. juli¹²⁴ at dersom de foreligger to ulike sakkyndigrapporter med ulik konklusjon er det ikke tilstrekkelig å vise til at det er uenighet blant de sakkyndige, og påfølgende konkludere med at beviskravet ikke er oppfylt. Her refereres det til forarbeidene hvor det fremgår at:

«Når det medisinske prinsipp beholdes, vil det i realiteten fortsatt være psykiatriens oppgave å avgjøre hvilke lovbrøtere som skal fritas for straffeansvar. Men prinsippet om at retten formelt står fritt i forhold til de sakkyndige beholdes også etter utvalgets forslag.

---

¹²³ Rt 1979 s 143

¹²⁴ RG-2012-1153 side 74-75

*I praksis vil rettens egen oppfatning særlig få betydning i tilfeller der de sakkyndige er uenige».*¹²⁵

På dette punktet er det derfor naturlig å konkludere med at til tross for at de sakkyndige faller ned på et resultat kan retten etter en helhetsvurdering av bevisene falle ned på et annet. Retten har derfor det avgjørende ordet når det kommer til det endelige utfallet i slike saker.

Spesialist i psykiatri Steinar M. Hauge stiller seg spørsmålet om det er riktig å anta at utilregnelighet er å anse for en begunstiging i motsetning til den alminnelige straffe sanksjon.

*«Er det «et gode» å ikke bli straffet når dette betyr at man mister sin rett til å være ansvarlig for sine handlinger? Er straffritak et gode når alternativet er tvungent psykisk helsevern (som i seg selv nok kan være et gode) og påtalemyndigheten beholder «riset bak speilet» i form av klagerett på overlegens vedtak og i form av mulighet til overføring til fengslig forvaring dersom grunnkriteriet for videre tvungent psykisk helsevern ikke lenger er til stede? (phlsvl. § 5-6). Skulle man da heller blitt overført / tilbakeført til soning av resten av en straff som i utgangspunktet ble utmålt for den pådømte handlingen (uavhengig av strafferettslig tilregnelighet)?»*¹²⁶

Et spørsmål som må stilles er om tiltaltes egen mening skal ha betydning i avgjørelsen av hva som er til gode for tiltalte ved tvil i skyldspørsmålet, m.a.o. hva er til gode for tiltalte når han selv ønsker å bli ansett for tilregnelig? Spørsmålet kom opp i 22.juli-saken hvor tiltalte forandret mening under saken om hva som kunne være til gunst for han selv. Breivik ønsket ikke at sine handlinger skulle bli ansett for en «gal manns verk», han ønsket at disse handlinger skulle bli ansett for å være foretatt i fullt forsett og med vel vitende, dette med grunnlag i en ideologisk tankegang hvor en i fremtiden skulle bli nødt til å anerkjenne og godta hans handlemåte.

Forsvarernes oppgaver ble dermed å prosedere på fullbyrdelse av straffen i fengsel i stede for i psykisk helsevern. Et annet spørsmål er hvorvidt man i heletatt kan ta et slikt utsagn til etterretning når vedkommende faktisk er vurdert som utilregnelig under tvil. Hvor mye verdt er et utsagn fra en antatt psykotisk person, som kanskje er bedre tjent med behandling? Det er et spørsmål om selvbestemmelsesretten er helt fratatt når man med egen vilje vil gjøre bot for sine

---

¹²⁵ RG-2012-1153 side 75-76

¹²⁶ Hauge (2012) s.465

skadevoldende handlinger. Problemstillingen vil jeg drøfte under rettighetsaspektet ved utilregnelighet.¹²⁷

Problemstillingen om hva som er «til gode for» når tiltalte vil prosederer på tilregnelighet er drøftet i et debattinnlegg på Lovdata mellom advokat Elden og dommer Bøhn¹²⁸. Elden i likhet med Bøhen bestrider ikke at spørsmålet i siste omgang blir opp til dommerne, men at det ligger føringer for et bestemt utgangspunkt i norsk rett. Han uttaler at: Når det gjelder beviskravet blir det vel kreativt å gjøre det avhengig av den anklagedes subjektive oppfatning av hva som innebærer mest belastning for ham. Det antas at spørsmålet om vilkårene for å anvende straff må avgjøres ut fra allmenngyldige betraktninger om at det er bruken av straff som skal begrunnes og bevisføres utover enhver rimelig tvil. Det ville være underlig dersom retten i en straffesak mot en bostedsløs skulle si at *«den rimelige tvilen kommer tiltalte til gode, og for han er det best med opphold i fengsel for da får han husrom og mat, så da dømmer vi han selv om vi er usikker på at han har gjort det»*. Jeg tolker Elden slik at det foreligger generelle retningslinjer for hva som er å anse som «til gode for» utover den konkrete vurdering i den enkelte sak. I denne sammenheng vil man si at «til gode for» alltid er en påstand om utilregnelighet med påfølgende psykisk helsevern.

Anders Bøhn, dommer i Borgarting lagmannsrett innvender til dette at rettstilstanden på området er uavklart. Bøhen mener at det ikke foreligger klar juss på området som tilsier noe om i hvilken «favør» tvilen skal gå, og at dersom utfallet ville bli (noe det ble) to motstridende sakkyndigrapporter, vil spørsmålet bli helt og holdent opp til dommerne. Bøhen understreker at det ikke finnes Høyesterettspraksis som avklarer tilfellet hvor tiltalte vil prosedere på tilregnelighet, bare det motsatte.¹²⁹

22.juli-saken kan sies å gi støtte for Elden sitt syn på dette punktet og tilsier at det ligger føringer for hva som skal anses for et gode i strafferettslig forstand:

«Retten har vanskelig for å se at det ved håndhevelsen av et pønalt sanksjonssystem kan legges vekt på tiltaltes eget ønske vedrørende skyldspørsmålet. Likhet for loven er et grunnleggende prinsipp i strafferettspleien, og rettsanvendelsen bør ikke være avhengig

---

¹²⁷ Lerø (2012)

¹²⁸ Debattinnlegg angående straffeloven § 44.

¹²⁹ Debattinnlegg; Eirin Eikefjord (2012)

av slike subjektive forhold. Dertil kommer at det uansett må etableres et beviskrav for at tiltaltes ønske ikke er psykotisk motivert»¹³⁰

Jeg tolker tingretten slik at det som hovedregel vil fremstå som et gode å bli ansett for utilregnelig i strafferettslig sammenheng. De problemstillinger det vil fører med seg å ta stilling til en antatt utilregnelig person sine ønsker vil være en krevende oppgave man ikke ønsker å gå i dybden på. Likheten for loven taler også for en opprettholdelse av dette utgangspunktet.

5.3.2 Hva er forskjellen på psykosebegrepet i juss og i medisin?

Det fremgår av det som er sagt tidligere at det som først og fremst kjennetegner en psykose i juridisk forstand, «er at forholdet til virkeligheten i vesentlig grad er forstyrret».¹³¹ Dette betyr at man kan være psykotisk og likevel tilregnelig for eksempel ved visse former for paranoid psykose. Det er derfor et problem at man i praksis tolker «psykose» ut fra en medisinsk vurdering. Det er en årsak til at man har et skille mellom psykose som juridisk begrep og som medisinsk begrep. Det kan være bred enighet om at psykose omfatter en indre kjerne som samtlige psykiatere kan være enige om, men 22.juli-saken viser at det kan finnes gråsoner hvor selv faglige kompetente kan strides.¹³²

I 22.juli-saken var ikke det store spørsmålet for dommer Wenche Elisabeth Arntzen i hovedsak om Breivik var medisinsk sett psykotisk under sitt drapsraid, men hva som i juridisk forstand kjennetegnet de tilstander som skal føre til straffrihet. Psykosebegrepet i straffeloven må gis en rettslig definisjon. Det innebærer at begrepet må underlegges en videre juridisk fortolking, der momenter som formål, lovgivervilje og systemets indre sammenheng kan være relevant.¹³³ Domstolen vist under tolkningen av strl. § 44 bl.a. til Særreaksjonsutvalgets betenkning og noterte at uttalelsen «viser at man ikke nødvendigvis anså de medisinske diagnosene som avgjørende». Senere fremholder domstolen likevel at «det skal legges avgjørende vekt på den medisinske diagnose».¹³⁴

Det kan dermed sies å være uklarhet i hva som anses med «psykotiske» i strafferettslig forstand.

---

¹³⁰ RG 2012 s 1153 s 73

¹³¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004).

¹³² Debattinnlegg; Eirin Eikefjord(2012)

¹³³ Debattinnlegg; Eirin Eikefjord (2012)

¹³⁴ Boucht (2012) s. 521-522.

Sikter man her til en medisinsk diagnose eller et begrep med juridisk innhold. Boucht oppstiller spørsmålet slik:

«Det er riktignok klart at «psykotisk» strengt tatt er et juridisk begrep, dvs. spørsmålet gjelder om de medisinske kriteriene er oppfylt fra et rettslig perspektiv, men samtidig reises likevel spørsmålet om hvilken frihet domstolen har til å foreta en selvstendig vurdering i lys av de sakkyndiges erklæring om tiltalte og øvrig tilgjengelig bevisføring. Dette knytter an til hvordan psykosebegrepet i strl. § 44 oppfattes, dvs. skal domstolens konklusjon baseres på medisinske eller juridiske vurderingskriterier?»¹³⁵

Lovteksten gir i seg selv ingen holdepunkter for en avklaring, men det første utgangspunktet som må tas er at vi har et medisinsk prinsipp i norsk rett. Prinsippet medfører at det ikke foretas en kausalitetsvurdering men en ren medisinsk vurdering. Særreaksjonsutvalget presiserer i forarbeidene til strl § 44 at psykosebegrepet er forklart med et tillegg om den tiltaltes «evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen». Dette tillegget var ment som «en presisering av kjernen i en psykotisk tilstand, intet tilleggsvilkår til uttrykket «psykotisk».¹³⁶ Det er i departementets uttalelser sagt at formuleringen om at personens vurdering av sitt forhold til omverdenen er unødvendig i lovteksten, men inngår i begrepet psykotisk.¹³⁷ Det er videre slik at de rettspsykiatrisk sakkyndige ikke er bundet av retningslinjene i ICD 9 ved vurderingen av sinnslidelse i straffeloven § 44. Det er her snakk om en tolkning av straffelovens juridiske begrep. Til tross for dette er det utvilsomt en nær sammenheng mellom det alminnelige psykiatriske diagnosesystem og rettspsykiatrien, begrepsbruken faller ofte sammen.¹³⁸ Boucht tolker dette slik at ettersom departementet ikke var uenig i innholdet av tillegget, men kun fant det unødvendig, kan det hevdes at tilleggets juridisk-normative innhold bør innfortolkes i § 44, og at det således utgjør en del av gjeldende rett.

Problemstillingen ble berørt i Rt 2008 s 549, hvor hovedspørsmålet for Høyesterett var hvordan rusbetinget psykose skal bedømmes strafferettslig i lys av § 45 om selvforskyldt rus. De sakkyndige mente her at tiltalte var medisinsk psykotisk, men at han «ikke var å anse for psykotisk i rettspsykiatrisk forstand, i og med at hans psykotiske symptomer antageligvis har hatt sin årsak i et omfattende rusmiddelmisbruk». Høyesterett var av samme mening og fant at en psykose som er fremkalt ved selvforskyldt rus, og som vil forsvinne etter at den toksiske

---

¹³⁵ Boucht (2012)

¹³⁶ NOU 1990: 5.

¹³⁷ Rosenqvist (2004) s. 60

¹³⁸ NOU 1990: 5. s. 41-42.

virkingen er opphørt, ikke skal anses som en straffriende psykose i strl. § 44s forstand. Domstolen viste vedrørende tolkingen av strl. § 44 bl.a. til Særreaksjonsutvalgets betenkning «viser at man ikke nødvendigvis anså de medisinske diagnosene som avgjørende». Senere fremholder domstolen likevel at «det skal legges avgjørende vekt på den medisinske diagnose».

Hva kan man så trekke ut fra denne avgjørelsen? For det første er det klart at rusutløst psykose ikke omfattes av strl § 44. Strafferettens alminnelige utgangspunkt er at det skal ses bort i fra den selvforskyldte rus ved vurdering av forsettet, vedkommende skal her bedømmes som om han var edru og forsett skal dermed fingeres, jfr strl § 40. 2 ledd. Hensynet bak en slik lovregel vil være likt for andre bestemmelser hvor en har med selvforskyldt rus å gjøre. Utgangspunktet er at rusen er påført med egen vilje og viten, og vil av den grunn ikke anses for straffriende. Ut fra en vurdering av de individualpreventive og allmennpreventive grunner vil det derfor være feil å sende et signal om at selvpåført rus som utløsende faktor skal frita den enkelte for straffeansvar.

For det andre er det krav om en aktiv psykose i gjerningsøyeblikket, noe som tilsier at en generell diagnose ikke er tilstrekkelig. Hvilken konkret betydning tiltaltes evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen bør ha, er derimot ikke helt klart. Rettstilstanden fremstår som usikker og har i følge Boucht behov for en tydeliggjøring.¹³⁹ Det som imidlertid fremstår som sikkert er at når de sakkyndige er uenige i sin vurdering står retten fritt i sin vurdering av hva som skal legges til grunn. Her henvises det til 22.juli-saken og dens utfall. I lys av det som er blitt sagt fremstår det som rimelig at de medisinsk sakkyndiges uttalelse om den strafferettslige tolkingen ikke bør tillegges avgjørende vekt av domstolen jfr. Rt. 2008 s. 549

5.3.3 Rettighetsaspektet ved utilregnelighet.

Det kan spørres om det å ta ansvar for egne handlinger er en menneskerett og at en anbringelse under psykiatrien derfor kan være en krenkelse av menneskeverdet og den enkeltes autonomi. Advokat Lippestad anførte i sitt forsvar av Anders Behring Breivik at prinsippet om retten til å ta ansvar for egne handlinger kunne utledes av FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter.¹⁴⁰ Uttalelsen kom i etterkant av at Breivik endret sin holdning i tilregnelighetsspørsmålet og ville

---

¹³⁹ Boucht (2012)

¹⁴⁰ Torgersen (2012)

heller bli satt i fengsel enn å havne innen psykiatrien. Lippestad hevdet derfor at det er en menneskerett å ta ansvar for egne handlinger. Dette er i samsvar med det tidligere høyesterettsdommer Ketil Lund påpekte i mitt intervju med han¹⁴¹.

Konvensjonen slår fast at de alminnelige menneskerettigheter skal gjelde også for mennesker med nedsatt funksjonsevne. For de land som har ratifisert konvensjonen gjelder denne direkte, men Norge er ikke et av disse landene. Man kan i stede påpeke Norges generelle forpliktelser til folkeretten, uansett om vi er bundet av konvensjonen eller ikke oppstår det et spørsmål om forholdet til Norges internasjonale forpliktelser. Den semikonstitusjonelle bestemmelsen i grl § 110c og presumsjonsprinsippet tilsier begge at norsk rett skal være i samsvar med folkeretten. På strafferettens område vil bestemmelsen i strl § 1. 2 ledd medføre at strafferetten får anvendelse så langt denne ikke er i uoverensstemmelse med folkeretten for øvrig. Det kan dermed sies å ha formodninger mot seg at en ikke tar i betraktning tiltaltes egne ønsker ved en slik problemstilling.

I 22. juli-saken uttaler man også at det dessuten er *«prinsipielt betenkelig å frata lovbyggere skyldene og derved også moralsk og juridisk selvbestemmelse ved en uberettiget sykelliggjøring av deres sinn»*.¹⁴² Jeg tolker dette slik at det som hovedregel ikke bør fratas noen retten til å sone sin straff, unntaket fra dette vil komme til anvendelse dersom en sykelliggjøring er berettiget. Dette kan også sies å være en henvisning til bevisskravet om at man bør være sikker i sin sak dersom man konkluderer med utilregnelighet.

I norsk strafferett er utgangspunktet at spørsmålet om utilregnelighet er blant det første som skal besvares. I motsetning til dette har man den angelsaksiske posisjonen hvor det første rettslige spørsmålet vil være å bedømme om vedkommende har «competence to stand trial». Blant de vurderinger som skal foretas er om vedkommende har forstått tiltalen, hvor spørsmålet vurderes uavhengig av om vedkommende kan anses for psykotisk. I tråd med dette argumenteres det for at det er en borgerrett å få stå til ansvar for sine handlinger ovenfor en rett, endog å ta sin straff. Også i forholdet til norsk rett kan det sies at fratagelse av en slik mulighet er å betrakte som en desavuering av en psykotisk persons menneskeverd dersom vedkommende «automatisk» fritas

---

¹⁴¹ Lund (2013)

¹⁴² RG 2012 s 1153, s. 73

for ansvar og straff.¹⁴³ Spørsmålet om retten til å ta sin straff glir derfor over i en vurdering av hvilken vurderingsmodell utilregnelighet skal bedømmes etter.

6 Psykose på handlingstiden.

Det nærmere angitte vilkår er formulert slik at det er på «*handlingstiden*» at psykose må kunne påvises. Uansett om man har en psykose i forkant eller i etterkant av den straffbare handlingen men allikevel ikke hadde en grunnlidelse på gjerningstidspunktet vil ikke dette medføre strafffrihet. Psykosen må derfor være tilstede på gjerningstidspunktet. Setter man problemstillingen på spissen kan man si at det aldri ved judisiell observasjon kan konkluderes helt positivt på dette. Årsaken er at selve observasjon ikke finner sted på gjerningstidspunktet, noe som medfører at man må vurderer den tiltaltes mentale tilstand i etterkant. Andenæs omtaler dette i forarbeidene hvor spørsmålet for psykiateren ikke er å stille en diagnose av pasientens sinnstilstand her og nå, men et spørsmål om sinnstilstanden på et tidligere tidspunkt, på gjerningsøyeblikket.¹⁴⁴ Det er dermed klart at psykiatere står ovenfor en vanskelig problemstilling. Spesielt vanskelig blir det når de sakkyndige er i tvil og man kan ha medikamenter inne i bildet. Andenes underbygger dette synspunktet ved å si at «*bedømmelsen blir ofte usikker fordi den sakkyndige har ufullstendig eller upålitelig materiale å bygge på. Især gjelder det ved avgjørelsen av en persons sinnstilstand på et tidligere tidspunkt enn undersøkelsen, f.eks. på gjerningstiden for en straffbarhandling*».¹⁴⁵

Som et resultat av den moderne rettspsykiatri har gjentatte utskrivninger og gjeninnleggelser, samt bruken av medikamenter, ført til at grensen mellom psykotisk og ikke psykotisk er blitt mer flytende enn ellers. Dersom en pasient blir utskrevet med beskjed om å ta sine medisiner, forsømmer dette og kommer inn i en akutt psykotisk tilstand, vil han være straffri etter § 44 hvis han i psykosen foretar et lovbrudd. I motsatt retning kan det tenkes at vedkommende tar sin medisin og gjør seg skyldig i en lovovertrødelse som ikke i seg selv bærer bud om en sykkelig motivasjon, f. eks. promillekjøring eller underslag, hva så? Her refererer man til hva som ble sagt forut for reformen av 1997, hvor det heter at dersom en person som har vært psykotisk og som

---

¹⁴³ Høyesteren (2008) s.10

¹⁴⁴ NOU 1974: 17, s 161

¹⁴⁵ Andenæs (2004) s. 303

under medikamentell behandling er blitt nesten symptomfri, begår en straffbar handling, vil han ikke bli betraktet som sinnssyk (psykotisk) i gjerningsøyeblikket av de psykiatrisk sakkyndige og den rettsmedisinske kommisjon. Dette tilsier ikke at vedkommende er helbredet, men at han *har* en sinnssykdom, men *er* ikke sinnssyk. Dette er bakgrunnen for at man i dag har formuleringen «den som på handlingstiden var psykotisk».¹⁴⁶

7 Et kritisk blikk på Norsk rettspsykiatri.

Spørsmålet om hvilken vurderingsmodell utilregnelighet skal bedømmes etter er bare en av de mange problemstillingene innenfor den norske rettspsykiatrien. I dette avsnittet vil jeg berøre den øvrige kritikken som er fremsatt, blant annet for å gi et mer helhetlig inntrykk av de rettspolitiske utfordringer man i dag står ovenfor.

7.1 Utfordringer innen rettspsykiatrien i dag.

Bratholm sier at årene frem til 1980 også var preget av kritikk av rettspsykiatrien. Synspunktet om at psykiske lidelser var et resultat av sykdomsfremkallende forhold i samfunnet og ikke av særegenheter hos den syke kunne sies å være en fremtredende oppfatning. Psykiatrisk behandling kunne på dette grunnlaget sies å være et overgrep mot pasienten. Forutsettes det at samfunnsutviklingen er et produkt av den statlige politikk kan man referere til Foucault på dette punktet: *“The first task of the doctor is ... political: the struggle against disease must begin with a war against bad government.” Man will be totally and definitively cured only if he is first liberated...*¹⁴⁷ I stede for å konsentrere seg om de sykdomsfremkallende elementene i samfunnet var psykiatriens fokus rettet mot en rehabilitering av ofrene for disse uheldige forhold. I motsetning kan det antas at denne gruppen ikke var av et stort omfang, og at man dermed ikke kan avskrive det alminnelige formålet med rettspsykiatrien.

I de senere år har vi i norsk rettspsykiatri hatt observander som kommer fra en helt annen kulturbakgrunn enn den vi er kjent med. Det kan for norske rettspsykiatere by på problemer å bedømme utenlandske statsborgere hvor kulturen er vesens forskjellig fra vår egen. Hva som er normal og ikke kan det være ulike oppfatninger om, og det som er normalt i andre land kan man se

---

¹⁴⁶ Andenæs (2004) s. 303-304

¹⁴⁷ Foucault (2003) s.38

som unormalt her til lands.¹⁴⁸ Det kan også være et moment at mennesker som kommer fra ulike krigsrammede land trenger en psykiatrisk kompetanse vi ikke er særlig kjent med i Norge. Et eksempel som kan trekkes frem er RG 2005 s 1506, bedre kjent som Trikkedrapet¹⁴⁹. Tirsdag 3. august 2004 ble Terje Mjåland en 23 år gammel mann drept med kniv mens fem andre ble såret av en 41 år gammel mann fra Somalia. I dommen henvises det til mannens bakgrunn som hadde vokst opp med borgerkrig i hjemlandet, hvor fire av hans brødre skal ha omkommet i krigshandlinger. Tiltalte i likhet med sin far skal angivelig også ha blitt utsatt for tortur. Til tross for gode språkferdigheter og en beskrivelse som harmonerer med vellykket integrering begikk mannen disse handlinger. Den tiltalte ble utskrevet fra psykiatrisk avdeling på Ullevål universitetssykehus uken tidligere og det ble i ettertid rettet kritikk mot rutineene ved Ullevål. I etterkant kan det se ut til at man har fulgt opp disse mangler og iverksatt utbedrende tiltak. Daværende helseminister Ansgar Gabrielsen lovte allerede 6. august 2004 å styrke psykiatrien med 700 millioner kroner¹⁵⁰, noe som kan tyde på at psykiatrien forut var for dårlig rustet for slike situasjoner.

Det er også mulig å se kritisk på rettspsykiatrien gjennom en henvisning til saker ført for gjenopptakelseskommisjonen. I følge statistikken gjort av kommisjonen er det mest vanlige grunnlaget for gjenopptakelse utilregnelighet. For 2011 var 65 saker av 163 et spørsmål om tilregnelighet, dette utgjør i underkant av 40 % av de sakene som var innmeldt.¹⁵¹ I en pilotstudie gjort av Grøndahl og Strindbeck så man en klar tendens til at kommisjonen prioriterer en rettspsykiatrisk erklæring hvor tilregnelighet er et mulig nytt bevis i saken. Dersom erklæring ikke er med i gjenopptakelsesbegjæringen bestiller kommisjonen alltid en ny. Når kommisjonen i samtlige saker for studien slutter seg til denne sakkyndige erklæringen, tyder dette på en sterk tillit til den sakkyndiges vurdering. Et moment som imidlertid er viktig å trekke frem er at det domfelte forholdet ofte stammer fra en tid tilbake, kanskje opp mot 30 år.¹⁵² Et spørsmål blir dermed hvorvidt man kan stole på de sakkyndige i slike saker, dette når en ser at sakkyndige vurderinger i seg selv er nok så vanskelige. Studien kan imidlertid trekke i retning av at

---

¹⁴⁸ Rosenqvist (2004) s.61

¹⁴⁹ RG 2005 s 1506

¹⁵⁰ Spence (2004)

¹⁵¹ Strindbeck (2012) s.302.

¹⁵² Strindbeck (2012) s. 310-311.

tilregnelighet er et vanskelig bevismessig tema innen jussen.

7.2 Det medisinske eller det psykologiske prinsipp?

Den største fordel ved det medisinske prinsippet er at de vanskelige spørsmål om årsakssammenheng ikke trenger en avklaring.¹⁵³ Til dette kan det sies at dersom vedkommende er så syk at han ikke har evnen til en realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, vil man heller ikke ha evnen til realistisk vurdering av den straffbare handlingen. I dette tilfellet vil det medisinske prinsipp identifisere de fleste lovbrøtere som skulle fritas etter det psykologiske prinsipp uten at man behøver å føre bevis for at sykdommen var årsaken til handlingen.¹⁵⁴ Videre kan det sies at psykose er et så stort avvik at man av etiske og behandlingsmessige årsaker ikke bør påføre vedkommende en fengselsstraff. I motsetning vil en full ansvarsfritakelse stride mot andre terapeutiske synspunkter, som for eksempel en ansvarliggjøring.¹⁵⁵

Professor ved det juridiske fakultet i Oslo, Ragnhild Hennum, uttaler at en annen fordel ved det medisinske prinsippet er at det favner så bredt. Alle tilfeller hvor vedkommende var alvorlig psykisk syk på handlingstiden kommer derfor med. Risikoen for å dømme noen for handlinger hun eller han ikke forstod konsekvensene av er dermed liten. Utover dette stiller hun spørsmål om hvorvidt regelen kan tenkes å favne for bredt.¹⁵⁶ Høyre og Dalgard stiller i motsatt retning spørsmål om de gruppene som fritas for straff på grunn av psykiske avvik er for snevre. Fraværet av en fakultativ regel kan på denne måten i praksis bety at psykosebegrepet blir utvidet utover hva det er grunnlag for.¹⁵⁷

Psykiater Vidje Hansen og psykolog Ingunn Skre inntar i en kronikk i Morgenbladet en kritisk tilnærming til det medisinske prinsipp. Det henvises til uttalelser av den nå avdøde politimesteren i Tromsø, Truls Fyhn, som var en sterk motstander av det medisinske prinsipp. Han hadde i sitt daglige virke vært vitne til at utilregnelige på grunn av psykose hadde begått små kriminalitet, ordensforstyrrelser og vold, vel vitende om at det ikke ville få rettslige konsekvenser for dem. Andenæs påpeker også at det i enkelte tilfeller kan være liten sannsynlighet for at det finnes en sammenheng mellom sinnslidelsen og den straffbare handlingen og gir et eksempel hvor en

---

¹⁵³ Høyre (2002) s. 249

¹⁵⁴ Rosenqvist (2012, nr.4) s. 356.

¹⁵⁵ Høyre (2002) s. 249

¹⁵⁶ Hennum (2008) s.18

¹⁵⁷ Høyre (2002) s. 249

vanetypv blir sinnssyk og fortsetter å stjele som før.¹⁵⁸ Uttalelsene til Norsk Psykiatrisk forening i en offentlig høringsuttalelse fra 2009 kan også trekke i retning av et ønske om en innstramning av det nåværende regelverket:

”I dagens sosialpolitiske klima vektlegges imidlertid individets selvstendighet stadig sterkere, også hos mennesker med psykotiske lidelser... Det kan derfor i en del tilfeller være et tankekors at pasienter med psykoselidelse er straffrie, men samtidig har full innsikt for sine lovbrudd. Man ser derfor at det... vil være mange grunner til å reise en debatt om den uinnskrenkede anvendelse av dagens medisinske prinsipper for straffefrihet.”
159

Et kritisk argument til det psykologiske prinsipp er at det er umulig å påvise en umiddelbar sammenheng mellom gjerningsmannens psykiske lidelse og den aktuelle handlingen ut i fra en observasjon. Dernest synes det prinsipielt umulig å verifisere eller falsifisere hvorvidt en handling er direkte relatert til en patologisk impuls.¹⁶⁰ Det er dermed ikke mulig med vitenskapelig eller juridisk sikkerhet å si hva lovbryster tenkte eller oppfattet rundt de påklagede handlinger. Dette kan man bare spørre den tiltalte om å velge å tro på han. Retten kan mene at andre fakta burde være lagt til grunn eller at premissene kunne vært tolket annerledes, og således komme til et annet resultat enn de sakkyndige.¹⁶¹ Det er et spørsmål om domstolene ved en lovendring hadde fått en mer aktiv rolle i sin bedømmelse av tilregnelighet ved den psykologiske modellen. Dette fordi man måtte tolket de faktiske omstendigheter som hadde fremgått av tiltaltes forklaring og bevisførselen forøvrig med tanke på en årsakssammenheng.

Oppsummeringsvis kan det sies at det er mye som tyder på at psykotiske lovbrøyttere også kan ha innsikt i en del av sine handlingsvalg. Utfordringen vil være å påvise kausalitetsforbindelsen når det i utgangspunktet vil være umulig å vite hva den tiltalte tenkte i selve gjerningsøyeblikket. Slike utfordringer står en også ovenfor ved den alminnelige forsettsvurderingen. Søker man å bevise at noe er foretatt forsettlig, vil det være nødvendig å gå inn i en vurdering av hva den tiltalte har tenkt i gjerningsøyeblikket. Vedkommende skal dømmes ut i fra sin egen subjektive oppfatning av den faktiske situasjonen. Retten anser seg kompetent til å vurdere slike bevisemaer

---

¹⁵⁸ Andenæs (2004) s. 305

¹⁵⁹ Skre (2012)

¹⁶⁰ Thorvik (2008) s. 1865

¹⁶¹ Rosenqvist (2012, nr.7) s.843

og vil mest sannsynlig også gjøre det i en utilregnelighetsbedømmelse om kausalitet. Vurderinger av vanskelige årsakssammenhenger er noe norske domstoler står ovenfor daglig.

7.3 Bør det medisinske prinsippet forkastes?

Den 25.01.13 ble «*utvalg om utilregnelighet og rettspsykiatrisk sakkyndige*»¹⁶² oppnevnte av regjeringen, dette med Grete Faremo i spissen. Utvalget har et bredt mandat og består av personer med ulik faglig bakgrunn. Innen 1. september 2014 skal utvalget ha avgitt sin endelige utredning. Årsaken til granskningen er som kjent at det i kjølvannet av 22. juli 2011 ble reiste en omfattende prinsipiell diskusjon om straffelovens utilregnelighetsbegrep og om rettspsykiatriens rolle ved avgjørelsen av om tiltalte er tilregnelig. Også i drapet på Sigrid Giskegjerde Schjetne har det nå oppstått uenighet mellom de sakkyndige i spørsmålet om utilregnelighet¹⁶³. Dette viser at debatten i høyeste grad er levende.

For å feie enhver tvil av banen er det retten som i siste instans tar stilling til utilregneligheten. De sakkyndiges uttalelser utgjør i denne sammenheng bare premissene for bedømmelsen. Problemet oppstår i all hovedsak dersom de sakkyndige konkluderer forskjellig. Dette gjør at rettens bedømmelse av tilregnelighet blir vanskelig. Slik jeg forstår 22.juli-saken var det uenighet om hva som skulle anses for psykose i strafferettslig forstand. Uavhengig av hvilken vurderingsmodell en har, må kravet om psykisk lidelse være oppfylt. Innføringen av en ny vurderingsmodell vil dermed ikke løse problemet, dersom man ikke kommer til en enighet om hva psykose er. Årsaken til at sakkyndige konkluderer forskjellig og gjorde det i 22. juli-saken kan være flere. Forskjellige observasjonsforhold og ulike måter å bedømme sinnslidelser på kan være noen av årsakene. For å sitere Lippestad er psykiatri ingen naturvitenskap, men en utøvelse av skjønn som skal komme tiltalte til gode.¹⁶⁴ At det foreligger uenighet blant de sakkyndige kan også si mer om psykiatrien enn det gjør om jussen. Det er derfor ikke utenkelig at problemet ligger i sin helhet innen psykiatrien og at en hver forbedring av jussen vil være fånyttet.

Et av spørsmålene som skal besvares av utvalget er om den medisinske diagnose fortsatt skal være retningsgivende for den rettslige vurderingen. Jeg vil argumentere for at begrepsbruken «psykose» i norsk rett har skapt en uklarhet (jfr. oppgavens avsnitt 5.3.2). Ut fra den finske

---

¹⁶² Pressemelding (2012)

¹⁶³ Stabell (2013)

¹⁶⁴ Kilnes (2012)

modellen å vurdere utilregnelighet på vil en allmennspråklig definisjon av «*otillräknelig*» medføre at det ikke oppstår komplikasjoner mellom en juridisk og medisinsk forståelse av begrepet. Rosenqvist har dertil argumentert for at psykosebegrepet bør forlates i sin helhet, slik at det ikke kan oppstå ytterligere misforståelse. Ved en innføring av begrepsbruken fra forslaget av 1990; «*uten realistisk evne til vurdering av sitt forhold til omverdenen*», eller det tidligere begrepet «*sinnsyk*» ville man ha demonstrert at dette var et eget juridisk begrep forskjellig fra de medisinske.¹⁶⁵ Bedømmelsen i 22. juli-saken bærer preg av at man ikke har et klart og entydig juridisk utilregnelighetsbegrep. Jeg tror med dette at et allmennspråklig psykosebegrep med klare retningslinjer for bedømmelsen hadde vært formålstjenlig, dette uavhengig av hvilken vurderingsmodell man har.

Faremo uttaler at «*det grunnleggende spørsmålet er i hvilken grad personer med alvorlige psykiske lidelser skal ilegges strafferettslig ansvar for sine handlinger*».¹⁶⁶ Det åpnes med dette opp for en innføring av en ny vurderingsmodell i Norge. Som det eneste landet i Norden som fortsatt holder fast ved det medisinske prinsippet kan det virke noe pompøst å hevde at vi har et bedre system enn alle andre.¹⁶⁷ Fordelen ved å beholde det medisinske prinsippet er at man bedre kan leve med de feil man gjør under en slik modell i stede for under andre betingelser. Her vil man fange opp en større krets av psykisk lidende, og risikerer dermed ikke å dømme personer med manglende skyldene. Ved innføringen av en psykologisk eller kausal modell er muligheten for å gjøre feil større. Her må man i tillegg til å påvise psykisk lidelse i hvert enkelt tilfelle foreta en konkret bedømmelse av lidelsens innvirkning på den kriminelle handlingen. Det er dermed ikke gitt at de sakkyndige får en enklere oppgave ved en ny vurderingsmodell.

Til tross for dette er det mye som tyder på at psykose ikke alltid griper inn på alle livsområder. Dermed vil man stå ovenfor en gruppe psykisk lidende som har innsikt i sine kriminelle handlinger uten at de blir gjort strafferettslig ansvarlige for dem. Et slikt utgangspunkt vil være betenkelig, først og fremst i forhold til de allmennpreventive virkninger. Synspunktet om at utilregnelighet vil være en lettvinnt måte å unngå straff på vil først forsvinne ved innføringen av en ny modell. Kravet om årsakssammenheng vil også medføre at retten får en mer aktiv rolle i

---

¹⁶⁵ Rosenqvist (2010) s.13

¹⁶⁶ Pressemelding (2012)

¹⁶⁷ Grøndahl (2012) s. 386-387

bevisbedømmelsen, noe som tydeliggjør dens posisjon. Jeg anser det derfor som sannsynlig at utvalget innen 1. september 2014 vil foreslå en ny vurderingsmodell for bedømmelse av utilregnelighet i Norge.

8 Særreaksjoner ved utilregnelighet.

Avslutningsvis skal det redegjøres for de strafferettslige rettsfølger det får å bli ansett for utilregnelig i strafferettslig forstand. De nye reglene for særreaksjoner som kom inn i loven i 2002, omfatter tvungen psykisk helsevern strl § 39 og tvungen omsorg strl § 39 a. Overføring til anstalt under kriminalomsorgen pshvl § 5-6 hører også til spørsmålet om reaksjonsfastsettelse. Det vil kun være særreaksjonen tvungen psykisk helsevern som skal berøres i denne sammenheng.

8.1 Reaksjonsfastsettelsen ved utilregnelighet

At den som er psykotisk i gjerningsøyeblikket ikke skal straffes medfører ikke nødvendigvis at vedkommende er fritatt fra enhver strafferettslig rettsfølge. I stede kan andre reaksjoner tre i stede for den alminnelige fengselsstraffen. Drøftelsen av særreaksjoner vil følgelig avgrenses til den gruppen som fritas for straffeansvar på grunn av psykose. I likhet med reglene for bedømmelse av utilregnelighet har særreaksjonsbestemmelsen også vært gjenstand for omfattende kritikk, noe som skal berøres her.

Særreaksjonen for de som er straffrie i kraft av strl § 44. 1 ledd har benevnelsen dom til tvungen psykisk helsevern. Bestemmelsen tok over for den tidligere sikringsordningen og trådte i kraft 1. januar 2002. I hovedsak er det hensynet til å verne samfunnet som skal ivaretas ved en slik særreaksjon, dette gjenspeiles ved at grunnvilkåret for å kunne overføre vedkommende til tvungen psykisk helsevern er at inngrepet må *«anses nødvendig for å verne samfunnet»*, jfr. strl § 39. Den fare for omgivelsene som blir representert ved at lovbrysteren begår alvorlig kriminalitet, må samfunnet få en adgang til å verne seg mot. Friheten til den psykisk lidende må derfor vike dersom risikoen for nye lovbrudd er stor nok.¹⁶⁸ Dette tilsier at hensynet til lovbrysteren og hans behov for behandling eller rehabilitering kommer i andre rekke. Særreaksjonene skal dertil ikke

---

¹⁶⁸ NOU 1990: 5, side 71.

være en skjult form for straff.¹⁶⁹

Det fremstår nokså klart at samfunnet har et ansvar ovenfor de som ikke kan bebreides for deres handlingsvalg. Bratholm sier i sin vurdering av sikringsbehovet at fengsel ikke er et egnet sted for behandling av de psykisk lidende.¹⁷⁰ Det er dermed nødvendig at psykiatrisk kompetanse anvendes for å forebygge en forverring av den psykiske tilstand. Kjernen i særreaksjonen er at det psykiske helsevern gis en rammefullmakt til å ta hånd om domfelte, samtidig som dommen pålegger helsevernet en plikt til å overta ansvaret for domfelte etter en slik fullmakt.¹⁷¹ I tillegg til grunnvilkåret om å verne samfunnet foreligger det subjektive vilkåret, som tilsier at lovbryteren er fritatt for straff i medhold av strl § 44.

Vedrørende grunnvilkåret og samfunnsvernet er det uttalt i forarbeidene at:

*"... Retten må foreta en skjønnsmessig vurdering av om det skal idømmes en særreaksjon. Relevante momenter ved vurderingen er hvor alvorlig kriminalitet som er begått, hvor stor sannsynlighet det er for ny kriminalitet, hvor alvorlige handlinger det er fare for, og hvilken sinnstilstand den tiltalte er i. Det må også legges vekt på hva slags tilbud samfunnet ellers har å gi lovbryteren, for eksempel gjennom lov om psykisk helsevern."*¹⁷²

Det må videre foreligge en fare for gjentakelse av kriminell handling hos den utilregnelige jfr. strl § 39 nr 1 eller 2. Forskjellen mellom første og andre alternativ er en gradsforskjell i alvorlighet av den forbrytelse som tidligere er begått. Vurdering av gjentakelsesfare glir ofte lett over i drøftelsen av samfunnsvernet. Høyesterett har uttalt at det i begrepet "nærliggende" ligger en kvalifisert risiko for tilbakefall og at faren på domstidspunktet må vurderes som reell.¹⁷³ Ut fra dette er det gitt at dersom vilkårene i § 39 ikke er oppfylt vil den tiltalte bli å frifinne for tvungen psykisk helsevern.

---

¹⁶⁹ Holmboe (2006)

¹⁷⁰ Bratholm (1980) s. 281.

¹⁷¹ 1990: 5, side 15.

¹⁷² Ot.prp. nr.87 for 1993-94 side 108

¹⁷³ Rt 2003 s 1085

8.2 Frifinnelse fra tvungen psykisk helsevern ved drap eller drapsforsøk.

Jeg skal i det følgende ikke gå nærmere inn i en drøftelse av de enkelte vilkår for tvungen psykisk helsevern, men derimot ta for meg kritikken som er fremsatt på området. Bakgrunnen for denne kritikken er at en står ovenfor tilfeller i rettspraksis som kan sies å stride mot den alminnelige rettsoppfatningen som foreligger hos folk flest. Problemstillingen settes på spissen når lovovertrederen er for syk for fengsel, men for frisk for behandling innen tvungen psykisk helsevern. Utfallet kan være at vedkommende blir sendt tilbake til samfunnet uten en reaksjon av noe slag.

Ser man på rettspraksis for den nye særreaksjonen kan det virke som at alternativene til tvungen psykiatrisk behandling får særdeles stor gjennomslagskraft i enkelte avgjørelser. Dette fordi det skal mye til for å anse vilkårene i strl § 39 for oppfylt. Et bakenforliggende hensyn kan være at en ikke ønsker å overbelaste psykiatrien ved å henvise for mange lovbrytere til tvungen psykisk helsevern. Videre er kutt og nedskjæringer innen psykiatrien en realitet domstolene indirekte må forholde seg til ved sine avgjørelser.

Det er i RG 2011 s 340 inntatt en dom fra lagmannsretten i Hålogaland som viser at drapsforsett ikke var nok til å oppfylle vilkårene i strl § 39. En 41 år gammel mann begikk forsøk på drap ved å kjøre ned en fotgjenger i en liten by i Finnmark. Mannen hadde en oppfatning om at fornærmede var medlem av en MC-gjeng som var ute etter å ta livet av han. Tiltalte uttalte vedrørende sin overveining i gjerningsøyeblikket at "nå er det han eller meg". Lagmannsretten fant i bedømmelsen av reaksjonsfastsettelsen at hensynet til samfunnsvernet ikke var tilstrekkelig til å idømme vedkommende tvungent psykisk helsevern.

I enkelte tilfeller har drap heller ikke vært nok til å etablere sikring ved tvungen psykisk helsevern. I en sak for Eidsivating lagmannsrett¹⁷⁴ hadde en 42 år gammel psykotisk mann drept sin ektefelle. Etter en tid med psykotiske vrangforestillinger hadde mannen den 24. september 2009 tatt livet av sin ektefelle, ved en rekke ganger å slå henne i hodet med en hammer. Lagmannsrettens flertall vurderte det slik at det ikke forelå en nærliggende fare for at han på ny ville begå en alvorlig voldshandling. I dommen ble det vektlagt at psykosen forsvant etter 4 uker

---

¹⁷⁴ LE-2010-110513

fra gjerningstidspunktet. Det var også avgjørende at vedkommende ikke trengte medikamenter for å bli symptomfri. De sakkyndige hadde uttalt at prognosen for tilbakefall var å anse for liten, noe lagmannsretten bygd sitt utfall på. Dette til tross for at de sakkyndige bemerket at tilbakefall hos tidligere psykotiske var større enn for de som aldri hadde vært det. Retten vektla også at den nærstående familie ville ha mulighet til å observere vedkommende ved et eventuelle tilbakefall.

Umiddelbart er det forståelig at slike domsavgjørelser kan være gjenstand for kritikk. En vurdering i lys av allmennprevensjon, kan tilsi at en ønsker en reaksjon fra samfunnet sin side, spesielt da vedkommende blir frisk etter kortvarig medisiner. Videre kan de sakkyndige heller ikke med absolutt sikkerhet avkrefte faren for et tilbakefall, noe som kan medføre at allmenheten med sin kjennskap til handlinger kan føle at det foreligger en mangelfull sikkerhet i samfunnet. Dermed kan behovet for rettssikkerhet bli satt på prøve.

I en dom fra Asker og Bærum tingrett¹⁷⁵ ble en 50 år gammel advokat siktet for forsøk på drap da han skjøt med rifle mot et asylmottak. En 16 år gammel somalisk gutt ble truffet i hoften av et av skuddene som ble avfyrt. De sakkyndige konkluderte med at tiltalte var psykotisk i gjerningsøyeblikket. Spørsmålet om reaksjonsfastsettelse ble vurdert og retten konkluderte med frifinnelse fra overføring til tvungen psykisk helsevern. I rettens begrunnelse ble det uttalt:

*«at tiltalte nå er inne i et helt annet behandlingsregime enn tidligere og at han også synes å ha større sykdomsinnsikt. Han har forstått betydningen av å avstå fra alkohol og ikke minst har han orientert nettverket sitt om sine problemer og konkret bedt dem varsle hans behandler dersom han viser tegn på mani. De sakkyndige har konkludert med en moderat forhøyet risiko for nye voldshandlinger uten en slik tett oppfølging av tiltalte».*¹⁷⁶

Ved behandlingen fant retten at tiltaltes gjentakelsesfare var blitt redusert til et slikt nivå at den ikke lenger representerer en nærliggende fare. Oppsynsmulighetene og opplegget rundt den tiltalte var så vidt tilfredsstillende at samfunnets behov for sikkerhet var i tilstrekkelig ivaretatt.

Dommen tilsier at selv representanter for jussen og som dermed har en større innsikt i det straffbare også skal være straffrie etter loven. Advokaten hadde selv praktisert innen

---

¹⁷⁵ 09-028504MED-AHER/2

¹⁷⁶ 09-028504MED-AHER/2

straffesaker,¹⁷⁷ men da strl § 44 er en absolutt straffrihetsregel har ikke dette betydning for skyldspørsmålet. Beboere, ansatte og naboer gav uttrykk for en redsel over at gjerningsmannen var på frifot og var dermed lettet da politiet hadde foretatt en pågripelse av den antatte gjerningsmannen.¹⁷⁸ Lettelsen ble imidlertid kortvarig da retten konkluderte med frifinnelse fra tvungen psykisk helsevern. Samtlige av disse domsavsigelser kan sies å støte an mot den alminnelige rettsbevissthet.

8.3 Debatten rundt særreaksjonsordningen.

I likhet med spørsmålet om utilregnelighet, har det oppstått en debatt vedrørende det misforholdet som er oppstått mellom utilregnelighetsregelen og reglene for særreaksjoner. Man kan som nevnt tidligere komme opp i en situasjon hvor vedkommende er for syk for fengsel, men samtidig for frisk for tvungen psykisk helsevern. Det er derfor ingen automatikk i at utilregnelige lovbrystere som begår alvorlig kriminalitet får en dom på tvungen psykisk helsevern. Utfallet er at man sitter igjen med en gruppe mennesker som faller inn under en gråsonen i regelverket. Flere politikere har dermed argumentert for at denne gråsonen må fjernes.

Det er i samfunnets interesse å verne den enkelte mot kriminalitet. Nødvendigheten av et trygt samfunn har også betydning i forhold til det samfunnsøkonomiske aspektet. Ofte er det slik at lovbrudd begått av utilregnelige rammer de nærstående. Handlinger som vold og sedelighet har både fysiske og psykiske konsekvenser for den de rammer. En artikkel i aftenposten av 17. desember 2012 anslår at familievold koster ca. 6 milliarder kroner årlig. Tapt arbeidsfortjeneste som følge av at voldsofre faller utenfor arbeidslivet, er den største kostnaden for samfunnet, dette på rundt 2,5 milliarder kroner årlig. Videre påløper også kostnader til politi, rettsvesen, helsevesen og hjelpeapparat for ofret, dette utgjør rundt 2 til 2,4 milliarder kroner hvert år.¹⁷⁹ Det er derfor viktig at behandlingsbehovet utredes nøye.

Per Sandberg fra Fremskrittspartiet sier at man i større grad bør vektlegge den medisinske helse og vernehensynet i slike spørsmål¹⁸⁰. At samfunnet ikke foretar seg noe for å verne allmennheten

---

¹⁷⁷ Wibe-Lund (2008)

¹⁷⁸ Tvedten (2008)

¹⁷⁹ Aspunvik (2012)

¹⁸⁰ Olsson (2013)

mot handlinger fra psykisk psyke vil skape en utrygghet og usikkerhet til det norske rettsapparatet. Sandberg kan sies å ha støtte for dette ved en henvisning til forarbeidene.

*«Efter den opstillede teori vilde vedkommende forbryder altsaa desuagtet blive at frifinde. Men dette vilde neppe være retfærdigt, og utvilsomt vilde det virke stødende paa den almene retsbevidsthed og vække tvil om, hvorvidt retten blev haandhævet paa den rette maade. Frifindelse i et saadant tilfælde kunde ogsaa blive farlig for samfundet»*¹⁸¹

Jeg vil argumentere for at utvalget som nå er satt ned må ta høyde for en bedre samordning av regelsettene, dette for å oppnå et best mulige resultat med tanke på en harmonisering av regelverket. Ved at man vurderer å endre bedømmelsesnormen for utilregnelighet kan dette også tenkes å ha innvirkning på særreaksjonene. En samordning kan dermed hindre at man på nytt havner opp i en situasjon som skaper uforenlige regelsett.

I en pressemelding av 25.01.13 ser det ut til at regjeringen har tatt et slikt behov innover seg. Det skal utredes «... hvordan samfunnsvernet bør ivaretas når en utilregnelig blir dømt til særreaksjonene tvungent psykisk helsevern eller tvungen omsorg»¹⁸². Finner utvalget at det bør fremsetter krav om endringer vil det bli en lovgiveroppgave å bedømme nødvendigheten av en eventuell lovendring. Det er tenkelig at man i stede for å legge hovedtyngden på gjentakelsesfare, heller burde se hen behovet for behandling hos den enkelte lovbrøyer, slik man har gjort i svensk strafferett. Det fremgår av Brottsbalken kap 31 § 3 at det i spørsmål om påleggelsen av «rettspsykiatrisk vård» skal legges vekt på «om det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjuk- vårdsinrättning för psykiatrisk vård».¹⁸³ Det er ikke lagt skjul på hos de sakkyndige at tilbakefalls risikoen er større for personer som tidligere har vært psykotiske,¹⁸⁴ derfor kan det argumenteres for at en oppmykning av vilkåret om gjentakelse og dertil en større vektlegging av behandlingsbehovet vil føre til at gråsonen som er skapt vil forsvinne.

---

¹⁸¹ Indst. O. VII (1899-1900) side 35.

¹⁸² Pressemelding (2012)

¹⁸³ Brottsbalken (1962)

¹⁸⁴ LE-2010-110513

9 Kildehenvisninger

9.1 Bøker

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 5.utg ved Magnus Matningsdal og Georg F. Rieber-Mohn. Oslo, 2004.

Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess*. Universitetsforlaget, 3 opplag, 2005.

Bratholm, Anders. *Strafferett og samfunn. Alminnelig del*. Oslo 1980.

Bratholm, Anders. *Juss og humanisme, om samfunn, straff og de svakes rettigheter*. Humanist Forlag, 2004.

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 2.utg. Oslo, 2006.

Foucault, Michel. *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception*. London, 2003.

Hollin, Clive R. *Psychology and Crime. An introduction to criminological psychology*. 2.utg. London, 2012.

Høyer, Georg. og Odd Steffen Dalgard. *Lærebok i rettspsykiatri*. 1.utg. Gjøvik, 2002.

Kringlen, Einar. *Psykiatri*. 9 utgave, 1 opplag. Oslo 2008.

Lærebok i psykiatri. Malt, Ulrik Fredrik ....[et al.].3.utg. Oslo, 2012

Rosenqvist, Randi og Kirsten Rasmussen. *Rettspsykiatri i praksis*. 2.utg. Oslo, 2004.

Winge, Paul. *Den norske sindssygelovgivning. Forelæsninger*. Kristiania: Det akademiske kollegium ved prof. Dr. Sophus Torup, 1901.

9.2 Artikler

9.2.1 Tidsskriftartikler

Boucht, Johan. *Om strafferettslig tilregnelighet i norsk rett- med noen synspunkter fra et nordisk perspektiv*. Lov og rett nr. 9 2012.

Bratholm, Anders og Ulf Stridbeck. *Rettsikkerhet i praksis: en empirisk undersøkelse*. Lov og Rett: norsk juridisk tidsskrift, nr. 6, 1988.

Grøndahl, Pål. *A never ending story*. Tidsskrift for Norsk psykologforening nr 49, 2012.

Grøndahl, Pål. *Evig og sprikende debatt*. Tidsskrift for norsk psykologforening, nr. 49, 2012.

Hauge, M, Steinar. *Rettspsykiatri i støpeskjeen - noen tanker om utilregnelighetsbegrepet i straffeloven § 44*. Tidsskrift for Strafferett 2012-4.

Hennum, Ragnhild. *Tilregnelighet*. Materialisten 2008-4.

Holmboe, Morten og Jørn R.T. Hacobsen. *Dom på overføring til tvungent psykisk helsevern. Straffeloven § 39.* Lov og Rett, 08-09, 2006.

Høyersten, Jon Geir. *Rettspsykiatrisk virksomhet – noen etiske momenter.* Lov og Rett, nr.1, 2008.

Lindstrøm, Jon. A. *Psykotiske vrangforestillinger og utilregnelighet.* Tidsskrift for psykisk helsearbeid vol 9 nr. 2, 2012.

Nygard, Lars-Jonas. *17 dommere om beviskravet i strafferetten.* Lov og Rett: norsk juridisk tidsskrift, nr.10, 2010.

Rosenqvist, Randi. *Strafferettspsykiatri, en gjennomgang av strafferettslige rammer for rettspsykologiske sakkyndighet* Psykologisk tidsskrift, nr.3 2006.

Rosenqvist, Randi. *Straffelovens medisinske prinsipper, utfordringer for moderne psykiatri* Tidsskrift for Strafferett 2010-1

Rosenqvist, Randi. *Utilregnelighetsregelen – moden for revisjon?* Tidsskrift Norsk legeforening nr.7, 2012: 132:843-4

Rosenqvist, Randi. *Er det utilregnelighetsregelen det er noe galt ved?* Nytt Norsk Tidsskrift. nr.4, 2012.

Schiøtz, Aina. *Legen som sakkyndig – rollen og historien.* Tidsskrift Norsk Legeforening 2012; 132.

Strindbeck, Ulf og Pål Grøndahl. *Utilregnelighet «under radaren»? Gjenopptakelseskomisjonens vurdering av saker med tvil om tilregnelighet - en pilotstudie.* Lov og Rett, nr.05, 2012

Syse, Aslak. *Strafferettslig (u)tilregnelighet juridiske, moralske og faglige dilemmaer.* Tidsskrift for strafferett 2006 s. 141

Thorvik, Arne. *Strafferettslig utilregnelighet – vitenskap eller skjønn?* Tidsskrift Norsk Legeforening nr.16, 2008:128.

9.2.2 Avisartikler

Aspunvik, Sofie Gran. *Familievold koster 6 milliarder kroner årlig.* Aftenposten, 17.12.2012. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Familievold-koster-6-milliarder-kroner-arlig-7071532.html>

Bentzrød, Sveinung Berg. *Manifestet har ingen betydning.* Aftenposten, 26.07. 2011. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--Manifestet-har-ingen-betydning-5015010.html#.UXFy3ju2qpc>

Kilnes, Camilla....[et al]. *Rettspsykiatri er ingen naturvitenskap*. Adressa, 22.06.2012. URL: <http://www.adressa.no/nyheter/terrorangrepet/rettssaken/article3219634.ece>

Lerø, Magne. *Breiviks krav om tilregnelighet*. Ukeavisen Ledelse, 07.03.2012. URL: http://www.ukeavisenledelse.no/meninger/redaktorens_mening/breiviks-krav-om-tilregnelighet/

Meldalen, Sindre Granly...[et al]. *Løpet er kjørt for straffesaken mot Breivik*. Dagbladet, 08.12.2011. URL: http://www.dagbladet.no/2011/12/08/nyheter/innenriks/terror/anders_behring_breivik/19322374/

Nord, Erik. *Beviskrav for tilregnelighet*. Dagsavisen, 12.01.2012. URL: http://www.dagsavisen.no/nyemeninger/alle_meninger/cat1003/subcat1015/thread232215/

Olsson, Svein Vestrum. *-Dette er meningsløst*. NRK, 23.01.13. URL: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.10884389>

Senel, Emrah. *Vil gjøre det vanskeligere å bli erklært utilregnelig*. NRK, 30.12.2012. URL: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.10856379>

Skre, Ingunn og Vidje Hansen. *Opphev det medisinske prinsipp*. Kommentar i Morgenbladet, 12.01.2012. URL: [http://uit.no/Content/286453/Opphev%20det%20medisinske%20prinsipp%20\(2\).pdf](http://uit.no/Content/286453/Opphev%20det%20medisinske%20prinsipp%20(2).pdf)

Spence, Thomas. *Lover 700 mill. til psykiatrien*. Aftenposten. 06.08.2004. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Lover-700-mill-til-psykiatrien-6312636.html#.UXWXqzu2qpc>

Stabell, Eva og Anders Brekke, *Uenige om siktet i Sigrid-saken er tilregnelig*. NRK, 14.04.2013. URL: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.10981667>

Torgersen, Hans O. og Marie Melgård. *Forsvarer: -En menneskerett å få ta ansvar*. Aftenposten 22.06.2012. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/22juli/Forsvarer---En-menneskerett-a-fa-ta-ansvar--6855895.html>

Tvedten, Hilde Marie., Jeanette Pjaaka Haugen og Diana Badi. *Advokat siktet for å ha skutt mot asylmottak*. Dagbladet, 25.08.2008. URL: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2008/08/25/544733.html>

NTB – Internasjonale nyheter. *Leder av psykiatrisk gruppe i DRK tar selvkritikk*. Aftenposten, 31.08.2012, URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Leder-av-psykiatrisk-gruppe-i-DRK-tar-selvkritikk-6979057.html>

Wibe-Lund, Tanja. *Asker-advokat pågrepet etter skudd mot asylmottaket på Hvalstad*. VG, 25.08.2008, URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=525156>

9.3 Lovgivning

9.3.1 Norske lover

Lov 20.august 1842. *Lov angaaende Forbrydelser* (Kriminalloven)

Lov 22.mai 1902 nr. 10. *Almindelig borgerlig Straffelov* (Straffeloven)

Lov 17.mai 1814. *Kongeriget Norges Grundlov* (Grunnloven)

FOR 2003-034 nr. 294: *Forskrift om Den rettsmedisinske kommisjon.*

9.3.2 Utenlandske lover

Lov 19.desember 1962. *Brottsbalken* [Sverige]

Lov 26.juni 1975 nr. 268 *Dansk straffelov* [Danmark]

Lov 19.desember 1889 *Rikoslaki - 19.12.1889/39* [Finland]

9.3.3 Traktater

EMK. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950.

9.4 Dommer

9.4.1 Publiserte dommer

Rt 1977 s 1253

Rt 1979 s 143

Rt 1998 s 11

Rt 2003 s 23

Rt 2003 s 1085

LE-2010-110513 (Eidsivating)

RG 2005 s 1506

RG 2012 s.1153

TOSLO-2004-43739

9.4.2 Upubliserte dommer

09-028504 MED-AHER/2 (tilsendt på e-post fra Asker og Bærum tingrett.)

9.4.3 Utenlandske dommer

HD 1987:1 30

NJA (1995) s 48

NJA (2004) s.702

9.5 Forarbeider

9.5.1 Norske forarbeid

Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, 1896.

Ot.prp. nr. 24 (1898-1899) *Om lov om endringer i eiendomsmeglingsloven mv.*

Indst. O. VII (1899-1900) *Indstilling fra justiskomiteen angaaende den kgl. proposition til en almindelig borgerlig straffelov, en lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden samt en lov, indeholdende forandringer i lov om rettergangsmaaden i straffesager af 1ste juli 1887.*

Ot.prp. nr.46 (2000-2001) *Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§ 238 og 239)*

Ot.prp. nr.87 (1993-1994) *Om lov om endringer i straffeloven m v (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)*

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) *Om lov om straff (straffeloven)*

NOU 1974:17 *Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner*

NOU 1983:57 *Straffelovgivningen under omforming*

NOU 1990:5 *Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner.*

NOU 2002:4 *Ny straffelov*

9.5.2 Utenlandske forarbeid

Prop. 1990/91: 58. *Om psykiatrisk tvångsvård, m.m.*

Prop. 2007/08:97. *Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare.*

RP 44/2002 rd *Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror.*

URL: <http://www.edilex.fi/virallistieto/he/sv20020044.pdf> [Finsk]

9.6 Annet

ICD-10 (WHO) *Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser*, Oslo 1999. URL:

Debattinnlegg angående straffeloven § 44. Anders Bøhn og John Christian Elden.

URL: <http://websir.lovdato.no/cgi-lex/wiftrmk?01&lov-1902-05-22-10-p44&%2Fapp%2Fonline%2Fwww%2Fdocroot%2Flex%2Flov%2Fnl%2Ftl-19020522-010-005.html>

Debattinnlegg: *Blind justis?* Eirin Eikefjord, 9. mai 2012, Kommentar,

URL: <http://blogg.bt.no/preik/2012/05/09/blind-justis/#.UQGenjXpX6A>

Pressemelding, 30.12.2012. *Utval om utilreknelege og rettspsykiatrisk sakkunnige*. 2012 nr.150.

URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressesenter/pressemeldinger/2012/utval-om-utilreknelege-og-rettspsykiatri.html?id=710862>

Store Norske Leksikon, URL: <http://snl.no/Frostating>

9.7 Personlig meddelelse

Lund, Ketil. Intervju, Oslo, 14.01.2013